

**Dokument programowy
Polska -
Republika Słowacka
2007-2013**

Projekt
Czerwiec 2006 r.

SPIS TREŚCI

1.	BIEŻĄCA SYTUACJA POGRANICZA, ANALIZA SWOT	4
1.1.	Charakterystyka obszaru	4
1.2.	Rozwój demograficzny	5
1.3.	Struktura osadnicza	6
1.4.	Struktura gospodarcza	6
1.5.	Rynek pracy	9
1.6.	Nauka, badania i edukacja	9
1.7.	Turystyka	10
1.8.	Potencjał kulturalny	11
1.9.	Środowisko naturalne	13
1.10.	Infrastruktura	16
1.11.	Wskaźniki kontekstu	17
1.12.	Analiza SWOT	17
2.	OBSZAR PROGRAMU	20
3.	STRATEGIA	21
3.1.	Wspólna strategia transgraniczna	21
4.	DOŚWIADCZENIA WE WSPÓŁPRACY TRANSGRANICZNEJ	21
4.1.	Program PHARE CBC	21
4.2.	Inicjatywa Wspólnotowa INTERREG III A	23
5.	PRIORYTETY	24
5.1.	Opis priorytetów i tematów	24
6.	STRATEGIE WSPÓLNOTOWE ORAZ PRIORYTETY PROGRAMU OPERACYJNEGO	30
6.1.	Priorytety i strategiczne rozporządzenia wspólnotowe odnośnie spójności, Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia Republiki Słowacji i Polski	30
6.2.	Wskaźniki oddziaływania	30
6.3.	Wskaźniki rezultatu	30
7.	PLAN FINANSOWY	30
7.1.	Roczny plan finansowy	30
7.2.	Udział wspólnotowy i partnerów krajowych, wysokość wsparcia z ERDF	30
8.	INFORMACJA O KOMPLEMENTARNOŚCI Z DZIAŁANAMI FINANSOWANYMI Z EAFRDE I EFF	30
9.	SYSTEM WDRAŻANIA	31
9.1.	Zarządzanie – Instytucja Zarządzająca, Instytucja Certyfikująca, Instytucja Audytowa, Wspólny Sekretariat Techniczny, Komitet <i>Monitorujący</i>	31
9.1.1.	Instytucja Zarządzająca	31
9.1.2.	Instytucja Certyfikująca	32
9.1.3.	Instytucja Audytowa	32
9.1.4.	Wspólny Sekretariat Techniczny	33
9.1.5.	Komitet Monitorujący	33

9.2.	System monitoringu i ewaluacji	34
9.3.	Zarządzanie finansowe, koszty kwalifikowalne	34
9.4.	Procedura aplikacyjna, oceny i wdrażania projektów	34
9.5.	Strategia komunikacyjna i informacyjna	34
9.6.	Dane informatyczne i procedury wymiany danych komputerowych pomiędzy państwami członkowskimi I Komisją Europejską	34

1. Bieżąca sytuacja pogranicza, analiza SWOT

W historii Polski i Słowacji jest wiele elementów wspólnych, począwszy od faktu, że oba kraje powstały pod koniec IX wieku. Obszar pogranicza to obszar, któremu kształt nadały wpływy obu krajów. W ciągu wieków polska i słowacka kultura mieszały się ze sobą, co jest szczególnie widoczne w obszarze Orawy i Spisza. Podobieństwo języków przyczyniało się do naturalnego utrzymywania kontaktów między ludnością polską i słowacką.

Obszary położone po obu stronach granicy są w znacznym stopniu zróżnicowane. Dostępne dane statystyczne również są niejednokrotnie nieporównywalne. Tym samym przygotowanie spójnego opisu i analizy obszaru pogranicza jest trudnym zadaniem. Wydaje się, że poszukiwanie wspólnych cech i problemów, choć tak istotne, nie powinno wykluczać przedstawiania różnic. Podejście to znajduje odbicie w poniższym rozdziale – gdzie zamieszczono przykładowy opis podobieństw, jak również wybrano zjawiska opisujące sytuację w polskiej i słowackiej części obszaru przygranicznego. Niemniej jednak część opisowa prowadzi do wspólnych wniosków i do wspólnej tabeli zawierającej analizę SWOT.

1.1. Charakterystyka obszaru

Obszar słowacko-polskiego pogranicza obejmuje 36.822 km² (21.256 km² po stronie polskiej i 15.781 km² na Słowacji) i składa się z następujących polskich jednostek terytorialnych (NTS III i IV): podregionu bielsko-bialskiego i powiatu pszczyńskiego (w woj. śląskim), podregionu nowosądeckiego i powiatu oświęcimskiego (w woj. małopolskim) oraz podregionu krośnieńsko-przemyskiego (w woj. podkarpackim) oraz dwóch regionów (krajów) słowackich (wg NTS III): Żilina oraz Prešov. Obszar regionów słowackich pokrywa się z terytorium jednostek samorządowych – Wyższych Jednostek Terytorialnych, podczas gdy polskie podregiony stanowią jedynie część jednostek samorządowych reprezentowanych przez właściwe Urzędy Marszałkowskie. W sumie obszar ten zamieszkiwało na koniec 2004 roku 4.441.266 mln osób.

Polską stronę granicy zamieszkiwało w 2004 roku 2.950.392 osób, co stanowiło 7,7% ludności Polski. Gęstość zaludnienia, wynosząca 140 os/km², przewyższała średnią dla Polski (122 os/km²). Gęstość zaludnienia zmniejsza się w kierunku wschodnim osiągając najniższe wartości na obszarze przygranicznym z Ukrainą. Stosunek ludności mieszkającej w miastach jest niższy, niż w innych rejonach Polski, w podregionach nowosądeckim i krośnieńsko-przemyskim wartość ta jest dwukrotnie niższa niż średnia krajowa. Słowacką część obszaru przygranicznego zamieszkiwało w 2004 roku 1.490.874 osób, co stanowiło 27,7% populacji Republiki Słowacji. Gęstość zaludnienia wynosiła 94 os/km² i była niższa niż średnia krajowa (110 os/km²).

Obecnie długość granicy polsko-słowackiej wynosi 539 km. Słowacko-polskie pogranicze charakteryzuje duża różnorodność i unikalność zasobów naturalnych. Typowym elementem krajobrazu są tereny górskie i leśne. W wielu częściach obszaru znajdują się tradycyjne osady wiejskie, z dobrze zachowaną architekturą i kulturą ludową.

Większość obszaru wsparcia obejmuje Karpaty i połączone z nimi łańcuchy górskie i kotliny. Po stronie polskiej znajdują się Kotlina Oświęcimska i Sandomierska, część

Beskidów, Kotlina Orawsko-Podhalańska oraz Tatry. Kotliny podkarpackie zawierają pokłady chlorku sodu, siarki, gazu ziemnego oraz ropy naftowej. Zamieszkuje je duża liczba ludności wiejskiej oraz ludności mieszkającej w miastach o średniej wielkości. Najwyższy szczyt Beskidów, Babia Góra osiąga wysokość 1.725 metrów n.p.m., natomiast najwyższy szczyt Tatr Wysokich stanowiących najwyższą część polskich Karpat, Rysy osiąga wysokość 2.499 metrów n.p.m. U jego podnóży leży, malowniczo położony, największy ośrodek turystyczno-wypoczynkowy, Zakopane.

Na Słowacji, na terenie granicznym z Polską znajdują się dwa pasma górskie. Północne pasmo tworzy tylną ścianę Karpat i granicę z Polską (Oravské Beskidy, Zachodnie i Wysokie Tatry, Spišská Magura, L'ubovnianska Vrchovina, Čerhovské Pohorie – o wysokości: 1000 – 2600m n.p.m.). Po stronie wschodniej leżą niższe Wschodnie Beskidy i Góry Bukowskie (około 700m n.p.m.). Pomiędzy tymi pasmami znajdują się Góry Stražovské, Mała i Duża Fatra, Oravská Magura, Góry Chočské, Tatry Niskie i Góry Levočské (do 2000m n.p.m.). Całą Północno – Wschodnią Słowację pokrywają niskie wzniesienia oraz pasmo Vihorlat (do 1000m n.p.m.)

W zachodniej i środkowej części tego obszaru, pomiędzy oboma pasmami stopniowo pojawiają się kotliny oraz doliny rzeki Wąg otoczone kotlinami Orawską i Turiec. Tworzą one północną część Považie wraz z siecią osadniczą. We wschodniej części opisywanego obszaru znajduje się dolina rzeki Poprad, płynącej w kierunku Polski.

Obszar bogaty jest w złoża wód termalnych, które wykorzystywane są w celach zdrowotnych (4 uzdrowiska) oraz wypoczynkowo – rozrywkowych (7 termalnych basenów kąpielowych i 2 parki wodne). Są tu źródła wód mineralnych, wykorzystywane dla celów zdrowotnych (2 uzdrowiska typu spa) oraz w celach gastronomicznych (10 rozlewni wód mineralnych, z czego 4 znajdują się w obszarze Spiszu).

Korzystne warunki klimatyczne stymulują powstawanie uzdrowisk (6), a także specjalistycznych zakładów opieki medycznej, szczególnie w południowych i wschodnich częściach Tatr.

1.2. Rozwój demograficzny

Pod względem liczby mieszkańców, polska strona przewyższa znacznie stronę słowacką. Liczba polskich mieszkańców stanowi 66,5% całkowitej liczby ludności żyjącej w tym obszarze. Niemniej jednak, biorąc pod uwagę różnice w liczbie ludności Polski i Słowacji, na Słowacji procentowo większa część ludności objęta jest programem, bowiem w obszarze kwalifikowanym programu żyje 27,7% całkowitej ludności. W Polsce natomiast ludność zamieszkująca obszar kwalifikowany stanowi 7,7% całkowitej ludności Polski.

W obu częściach obszaru programu odnotowuje się pozytywną stopę wzrostu naturalnego. Bilans migracji netto przyjmuje wartość ujemną, jednak zarówno w roku 2003 i 2004 obie strony odnotowały wzrost liczby ludności. W 2004 roku liczba ludności po stronie polskiej zwiększyła się o 0,16%, natomiast po stronie słowackiej liczba ta zwiększyła się o 0,15%.

Stopa ludności w wieku przedprodukcyjnym żyjącej po polskiej stronie granicy jest wyższa niż średnia krajowa i wynosi 26%, przekraczając średnią o 7%. Stopa ludności w wieku poprodukcyjnym zbliża się do średniej krajowej, dlatego też liczba ludności w wieku produkcyjnym jest relatywnie mała. Współczynnik liczby osób w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym jest niekorzystny, w porównaniu do średniej krajowej (57) i wynosi 65 w podregionie krośnieńsko-przemyskim, 60 w nowosądeckim oraz 58,3 w podregionie bielsko-bialskim. Taka struktura demograficzna niesie za sobą zwiększone koszty utrzymania infrastruktury

edukacyjnej, sportowej, infrastruktury związanej z opieką nad dziećmi, a także powoduje większą stopę bezrobocia wśród młodych ludzi.

Po stronie słowackiej, we wszystkich opisywanych powiatach, z wyjątkiem powiatu Turčianske Teplice i Medzilaborce, zauważalny jest wzrost zaludnienia. W porównaniu ze średnią krajową oraz polską częścią obszaru, słowacki obszar pogranicza ujawnia korzystną strukturę wiekową, z wyższym odsetkiem osób w wieku przedprodukcyjnym oraz niższym odsetkiem osób w wieku poprodukcyjnym, chociaż także tutaj widoczna jest tendencja do starzenia się społeczeństwa. Struktura składa się z wielu aglomeracji: Žilina – Martin oraz Prešov – Košice to najważniejsze z nich, do pozostałych należą: Poprad – Spišská Nová Ves – Kežmarok, Liptovský Mikuláš – Ružomberok – Dolný Kubín oraz Michalovce – Vranov nad Topľou – Humenné. Oprócz aglomeracji miejskich, są tu tereny o charakterze wiejskim, górskim i podgórskim.

Jak zostało to przedstawione powyżej, regiony słowackie, w porównaniu do regionów polskich, charakteryzuje wyższa liczba ludności pracującej w całkowitej liczbie ludności (63% w porównaniu do 60%).

1.3. Struktura osadnicza

Obecna sieć osadnicza wynika w dużej mierze z peryferyjnego charakteru tego obszaru, leżącego z dala od głównych ośrodków gospodarczych i społecznych obu krajów. Do większych miast w tym obszarze po polskiej stronie należą: Bielsko-Biała, Nowy Sącz oraz Przemyśl. Także Kraków, Katowice i Rzeszów, położone niedaleko stolice województw, mają silny wpływ na ten obszar.

W słowackiej części obszaru system osadniczy utworzony jest z dużej liczby małych miasteczek wśród których miasta od 20 – 60 tys. mieszkańców stanowią regionalne centra. Miasta te są centrami zatrudnienia oraz infrastruktury społecznej dla innych miast w głębi obszaru. Miasta średnio-duże są relatywnie proporcjonalnie rozmieszczone w obszarze. Największe miasta to Prešov i Žilina, stanowią one stolice regionów.

1.4. Struktura gospodarcza

Przygraniczne obszary Polski i Słowacji należały do najslabiej rozwiniętych gospodarczo obszarów tych państw (wyjątek stanowił podregion bielsko-bialski). PKB na mieszkańca po stronie polskiej wynosił 71,7% średniej, a po Słowackiej 69,3% średniej ogólnokrajowej. Co więcej tempo wzrostu gospodarczego było w 2003 r. wyraźnie niższe od ogólnokrajowego - wynosiło 2,3% w Polsce i 3,6% na Słowacji, podczas gdy całkowity produkt krajowy w obu przypadkach zwiększył się o 4,5%. Na Słowacji obszary przygraniczne wytwarzały ogółem 19,2% PKB całego kraju. W Polsce udział obszarów przygranicznych w tworzeniu PKB wynosił tylko 5%. Realny poziom rozwoju gospodarczego był po obu stronach granicy porównywalny - 3,485 tys. EUR na mieszkańca po polskiej stronie i 3,733 tys. EUR po stronie słowackiej.

W roku 2003, w polskiej części obszaru wsparcia **PKB na jednego mieszkańca** w podregionie krośnieńsko-przemyskim wynosił 13,353 PLN (3,466 EUR; 1 EUR = 3,8748 PLN, średni kurs z marca 2006 r.) i przekraczał wartość z roku 2002 o kwotę 646 zł (167 EUR).

W podregionie nowosądeckim w roku 2003 **PKB na jednego mieszkańca** wynosił 12,958 PLN (3.344 EUR) i przekraczał wartość z roku 2002 o kwotę 744 PLN (192 EUR) Największy wzrost wartości PKB odnotowano w podregionie bielsko-bialskim,

gdzie w roku 2003 dochód na jednego mieszkańca wyniósł 22.353 PLN (5.769 EUR) podczas gdy w roku 2002 – 21.314 PLN (5.501 EUR). Zarówno w podregionie krośnieńsko-przemyskim, jaki i w nowosądeckim wartość PKB była wyraźnie niższa niż średnia dla Polski, tzn. 21.366 PLN (5.514 EUR) w roku 2003.

W roku 2003 wartość PKB w regionie Žilina wynosiła 123 433 mln SKK (3 299,99 EUR; 1 EUR = 37,404 SKK, średni kurs z lutego 2006 r.), a w regionie Prešov – 107 077 mln SKK (2 862,72 mln EUR). Produkt Krajowy Brutto na jednego mieszkańca (PPP w dolarach amerykańskich) nie osiągnął średniej dla Słowacji (11 195) ani w regionie Žilina (9 915), ani w regionie Prešov (6 753). Udział obszaru pogranicza w tworzeniu PKB Republiki Słowackiej wynosi 19,2%.

Po polskiej stronie granicy w **strukturze gospodarczej** dużą rolę odgrywa pierwszy sektor gospodarki, w rolnictwie zatrudnione było w 2004 r. bowiem 27,3% siły roboczej (5,4% więcej niż średnia krajowa). Zatrudnienie w sektorze produkcji i budownictwa (sektor drugi) wynosiło 28,6%. Trzeci sektor miał największy udział, w sektorze usług pracowało 44% zatrudnionych. Niemniej jednak sytuacja taka jest niekorzystna, gdy porówna się ją ze strukturą zatrudnienia na Słowacji.

Po słowackiej stronie granicy w roku 2003 struktura zatrudnienia wykazywała największy udział osób zatrudnionych w trzecim sektorze (55,8% - w handlu hurtowym i detalicznym, oświacie, opiece zdrowotnej i społecznej, transporcie, usługach pocztowych i telekomunikacyjnych), na kolejnym miejscu było zatrudnienie w drugim sektorze (38,4%), a najmniejszy udział w strukturze zatrudnienia miał pierwszy sektor (5,8%).

Słowacka struktura zatrudnienia uległa bardzo szybkiej transformacji – zatrudnienie w sektorze usług w 2004 roku w porównaniu do 2003 wzrosło o 3,6%. W Polsce struktura gospodarcza charakteryzuje się inercją i niestety w tak krótkim okresie czasu nie udało się zaobserwować żadnych zmian.

Rolnictwo w polskiej części pogranicza charakteryzuje się rozproszaniem gruntów, nadmiernym zatrudnieniem i dużą liczbą gospodarstw produkujących tylko na własne potrzeby. Ten czynnik, w połączeniu z niekorzystnymi warunkami klimatycznymi i niską jakością gleby, to główny powód zacofania. Bardzo ograniczone inwestycje nie pozwalają na zbyt optymistyczne prognozy dotyczące poprawy sytuacji gospodarczej w najbliższej przyszłości. W większości powiatów we wszystkich podregionach terenów pogranicza inwestycje w rolnictwie występują rzadko. Po stronie słowackiej, sytuacja produkcji rolnej w obszarze przygranicznym oraz rola całego pierwszego sektora w gospodarce obszaru jest mniej istotna.

Rozwój usług rynkowych po polskiej stronie jest zauważalnie niski – w wielu powiatach podregionów nowosądeckiego i krośnieńsko-przemyskiego udział tych usług w rynku pracy nie przekracza 10%. Jednakże warto zauważyć, że w podregionie krośnieńsko-przemyskim sektor ten rozwija się dynamicznie, zwłaszcza w zakresie handlu hurtowego i detalicznego. Niemniej jednak potencjał rozwoju usług rynkowych, szczególnie w środowisku wiejskim i turystyce, jest nadal niezadowolający. Poza ośrodkami miejskimi, także rozwój przemysłu jest niezauważalny. Poza tym w wielu przypadkach przemysł jest reprezentowany przez przedsiębiorstwa związane z upadającymi branżami i wymaga restrukturyzacji (np. przemysł włókienniczy w Bielsku-Białej). Niska dywersyfikacja działalności gospodarczej po polskiej stronie granicy tworzy strukturę gospodarczą, która nie jest konkurencyjna i podatna na fluktuacje na rynkach.

Na dzień 31 grudnia 2004 roku po polskiej stronie obszaru programowego zarejestrowanych było 198.017 przedmiotów gospodarczych sektora prywatnego. Większość z nich stanowiły osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą (163.934), na drugą największą grupę składały się spółki prawa handlowego (7.495),

trzecie miejsce pod względem ilości zajmowały stowarzyszenia i organizacje społeczne (4.870). Liczba przedsiębiorstw z kapitałem zagranicznym wyniosła 1361, najwięcej z nich siedzibę miało w podregionie bielsko-bialskim. Na obszarze wsparcia działały 944 spółdzielnie i 269 fundacje. Biorąc po uwagę sektor publiczny, w obszarze wsparcia siedzibę miało 48 przedsiębiorstw państwowych.

Po słowackiej stronie obszaru przygranicznego do 31 grudnia 2004 roku znajdowało się: 20% ogółu podmiotów prawnych (14 775) funkcjonujących w Republice Słowackiej, z których 12 892 to osobowe spółki handlowe, 435 to spółdzielnie i 4 przedsiębiorstwa państwowe i komunalne. Spośród 98 639 osób czyli 25,5% ogółu osób prowadzących działalność gospodarczą w Republice Słowackiej 93 076 to osoby zajmujące się handlem, 3 234 to pracownicy nieetatowi, a 2 329 to samozatrudnieni rolnicy. W obszarze pogranicza funkcjonuje 19,6% przedsiębiorstw (12.335) istniejących w Republice Słowackiej, 12.146 należy do sektora prywatnego, 684 to spółki zagraniczne, a 917 to firmy międzynarodowe. W roku 2004 w powiatach Žilina i Ružomberok osiągnięto najwyższe dochody z działalności przemysłowej, podczas gdy najniższe dochody w tym sektorze odnotowano w powiatach Levoča, Medzilaborce, Turčianske Teplice oraz Stará Ľubovňa.

W regionie Žilina, produkcja przemysłowa koncentruje się głównie w powiatach Žilina, Ružomberok, Martin oraz Poprad (produkcja masy celulozowej i wyrobów papierniczych oraz produkcja maszyn i sprzętu). Najgorzej rozwiniętą bazą przemysłową dysponują następujące powiaty: Medzilaborce, Turčianske Teplice i Stará Ľubovňa

Pod względem zatrudnienia, największe ośrodki przemysłowe w regionie Prešov to Prešov i Poprad (produkcja wyrobów spożywczych i napojów, produkcja maszyn i sprzętu, dostawy prądu, gazu, pary i gorącej wody). Północno-wschodnia część obszaru pozbawiona jest zaplecza przemysłowego.

W dziedzinie produkcji maszyn proces restrukturyzacji jest zaawansowany (szczególnie w regionie Žilina). Inne branże przemysłu znajdują się pod wpływem ogólnego osłabienia spowodowanego procesem restrukturyzacji oraz zmniejszeniem produkcji. W regionie Prešov w minionym dziesięcioleciu była widoczna wyraźna regresja istniejących przedsiębiorstw produkcyjnych. W największych regionalnych ośrodkach mieszkalnych (Poprad, Prešov) można było zauważyć niewielki rozwój działalności przemysłowej.

Sektor małych i średnich przedsiębiorstw w obszarze polsko-słowackiego pogranicza charakteryzuje się niskim poziomem konkurencyjności i produkcyjności. Chociaż w wielu powiatach MŚP stanowią większość istniejących przedsiębiorstw, ich udział w handlu zagranicznym i inwestycjach jest stosunkowo nieduży. Również inwestycje zagraniczne w tym obszarze są niewielkie.

Rozwój MŚP jest blokowany przez brak kapitału, co jest spowodowane niską rentownością przedsiębiorstw mających głównie charakter firm rodzinnych i zatrudniających niewielką liczbę osób.

Współpraca przedsiębiorstw polskich i słowackich może stać się bodźcem do rozwoju tego obszaru. W jego wschodnich i zachodnich częściach istnieje także możliwość podjęcia trójstronnych działań w zakresie współpracy (z partnerami z Ukrainy na wschodzie i z Republiką Czeską na zachodzie).

Sytuacja gospodarcza, jakkolwiek trudna, może ulec poprawie w wyniku rozwoju usług, a w szczególności dzięki turystyce. Tradycje przemysłowe i rzemieślnicze mogą stać się dobrą podstawą dla rozwoju małej przedsiębiorczości i przyczynić się do wzbogacenia zakresu usług. Jest to okazja do wprowadzenia produktów flagowych, zakorzenionych w kulturze tego obszaru oraz do wykorzystania dobrych skojarzeń z jego cechami.

1.5. Rynek pracy

Na obszarze polsko-słowackiego pogranicza sytuacja na rynku pracy jest raczej trudna. Należy podjąć działania przeciw relatywnie wysokiemu poziomowi i szczególnie strukturalnemu charakterowi bezrobocia, zwłaszcza po polskiej stronie granicy. W obu krajach stopa bezrobocia w obszarach przygranicznych przekracza średnie krajowe, jednak można odnotować pozytywny trend stałego spadku bezrobocia. Po stronie polskiej stopa bezrobocia wyniosła na koniec 2004 roku 19,3%, podczas gdy średnia krajowa osiągnęła wartość 19%.

Po słowackiej stronie pogranicza zarejestrowana stopa bezrobocia wynosiła 14,54%, natomiast średni poziom bezrobocia w całym kraju według danych słowackiego Krajowego Biura ds. Zatrudnienia na dzień 31 grudnia 2004 r. wynosił 13,07%. Poziom bezrobocia w regionie Žiliny wynosił 14,74 %. W roku 2005 w Republice Słowackiej zarejestrowana stopa bezrobocia wyniosła 11,2%. W regionie Prešova bezrobocie wyniosło 15,41%, natomiast w regionie Žiliny 8,88%. Jak już zostało to wspomniane, stopa bezrobocia wykazuje tendencję malejącą.

Według spisu ludności z 2001 roku, obszar pogranicza zamieszkiwało 27% czynnych zawodowo mieszkańców Słowacji. Aktywnych gospodarczo było 48,7% stałych mieszkańców obszaru, a 24% ogółu zatrudnionych w Słowacji mieszkało w omawianym obszarze. W porównaniu do średniej dla Słowacji, wyższy odsetek zatrudnionych odnotowano w pierwszym i drugim, zaś niższy – w trzecim sektorze gospodarki.

Istotnym problemem jest wysoki poziom bezrobocia na wsi po polskiej stronie granicy, co wiąże się z wcześniej omówioną strukturą gospodarczą. W niektórych polskich powiatach poważne problemy stwarza także bezrobocie w sektorze przemysłowym. Poprawa sytuacji może być trudna do osiągnięcia także ze względu na fakt, że po słowackiej stronie granicy ludzie są lepiej wykształceni, a więc mają lepszą pozycję konkurencyjną na rynku pracy.

Struktura gospodarcza obszaru pogranicza oraz jego stosunkowo niska atrakcyjność dla inwestorów wskazują na to, że trudno będzie stworzyć nowe możliwości zatrudnienia.

1.6. Nauka, badania i edukacja

Szkolnictwo podstawowe w obu krajach przechodzi fazę niżu demograficznego. Objawia się to spadkiem liczby uczniów w 2004 roku w porównaniu do 2003 roku o 4-4,5%. W przypadku Słowacji spadek obserwowany jest także na poziomie szkół ponadpodstawowych (o 2,5%).

Dynamicznie jednak rozwija się szkolnictwo na poziomie wyższym zarówno na obszarze wsparcia, jak i w głębi kraju. Z 24 szkół wyższych, większość znajduje się po polskiej stronie granicy, jednak „statystyczna” uczelnia na pograniczu słowackim jest większa niż w południowej Polsce. Studiuje na niej 7000 studentów, podczas gdy po polskiej stronie – średnio ok. 2500. Ponadto edukacja na poziomie wyższym wydaje się rozwijać szybciej w słowackiej niż w polskiej części obszaru wsparcia. W 2004 roku, w porównaniu z rokiem poprzednim, liczba studentów na słowackich uczelniach wzrosła aż o 23%. Po polskiej stronie granicy także wystąpił przyrost, jednak znacznie mniejszy – o 5,5%.

Struktura wykształcenia społeczeństwa w słowackiej części obszaru pogranicza znajduje swoje odzwierciedlenie w danych za rok 2001 dotyczących mieszkańców powyżej 15 roku życia: 12% z nich posiada wykształcenie podstawowe, 38% ma wykształcenie średnie i zawodowe bez dyplomu, 38% wykształcenie średnie z dyplomem, a 11% wykształcenie wyższe (akademickie). W porównaniu z rokiem

1991 nastąpiło wyraźne zmniejszenie liczby osób z wykształceniem podstawowym, podczas gdy zwiększyła się liczba mieszkańców posiadających wykształcenie zawodowe, średnie i wyższe.

Polska część obszaru wymaga rozwoju szkolnictwa, ośrodków kształcenia ustawicznego i ośrodków szkoleniowych. Wsparcie dla inwestycji w dziedzinie edukacji i sportu umożliwi zmodernizowanie szkół i stworzenie lepszych warunków do nauki i rozwoju fizycznego uczniów.

Odnotowany w ostatnich latach dynamiczny wzrost liczby studentów powoduje konieczność ponoszenia nowych inwestycji mających na celu stworzenie nowych pomieszczeń dydaktycznych, laboratoriów i internatów. Infrastruktura akademicka musi przejść proces usprawnień, tak aby poprawić jakość oświaty dostępnej dla miejscowej ludności.

Obszar może odnieść korzyści także dzięki dalszej współpracy ośrodków kształcenia, a także dzięki intensyfikacji stosunków między polskimi i słowackimi instytucjami kształcenia wyższego i ośrodkami badawczymi. Współpraca Instytutu Filologii Słowiańskich Uniwersytetu Śląskiego oraz instytutów badawczych w Bratysławie, Prešovie i Banskej Bystrzycy, a także Uniwersytetu Jagiellońskiego i innych szkół wyższych z Krakowa z podobnymi instytucjami w Koszycach, Žilinie i Bratysławie stanowią dobry przykład. Również szkoły średnie z Małopolski współpracują ze swoimi słowackimi odpowiednikami. Mniejszość słowacka w Polsce może uczyć się języka słowackiego (np. w Jabłoncu) oraz kultywować swoje zwyczaje (np. Towarzystwo Słowackie w Polsce).

1.7. Turystyka

Pogranicze polsko-słowackie ma wszelkie predyspozycje do skorzystania z nowych tendencji związanych w wypoczynkiem, turystyką, ekoturystyką i agroturystyką.

Bogate środowisko naturalne, pozytywny wizerunek obszaru i już istniejąca baza turystyczna otwierają nowe możliwości dla rozwoju turystyki letniej i zimowej. W obszarze tym znajdują się krajowe ośrodki sportów zimowych: w Polsce - Zakopane, Bukowina Tatrzańska, Białka Tatrzańska, Zwardoń, Korbiewów, Szczyrk; na Słowacji – Štrbské Pleso, Smokovec, Tatranská Lomnica, Zuberec, Vrátna Dolina, Oščadnica. Karpaty znane są z obfitości występowania źródeł mineralnych. Spośród najbardziej znanych karpaccich uzdrowisk wymienić można Krynicy w Polsce oraz Piest'any na Słowacji.

Warto także wspomnieć o rosnącym znaczeniu ośrodków w Bieszczadach. Jednakże oprócz tych dobrze przygotowanych do turystyki i wypoczynku miejsc, położonych głównie w zachodniej części obszaru, są także obszary gdzie ta infrastruktura jest słabo rozwinięta. W obszarze przygranicznym nadal istnieją miejsca, gdzie występuje duży, lecz niewykorzystany potencjał rozwoju turystyki. Dotyczy to w szczególności wschodniej części terenów, gdzie warunki naturalne, budowle historyczne i inne atrakcje turystyczne nadal czekają na odkrycie.

Również ośrodki sanatoryjne w tym obszarze mają szanse na dalszy rozwój. Miejsca takie jak Piwniczna, Szczawnica, Krynica Zdrój, Muszyna, Rabka, Iwonicz-Zdrój, Ustroń, Polańczyk, czy Rymanów w Polsce i Bardejov, Turčianske Teplice, Vyšné Ružbachy, Rajecké Teplice w Słowacji są dobrze znanymi uzdrowiskami. Zakres usług proponowanych w uzdrowiskach przyciąga wiele osób, ale duża konkurencja w tej dziedzinie sprawia, że wykorzystanie możliwości jest utrudnione.

Ponadto międzynarodowe wydarzenia kulturalne i sportowe stanowią istotny wymiar współpracy przygranicznej. Festiwale, konkursy, wystawy, imprezy ludowe

przyczyniają się do tworzenia bezpośrednich kontaktów między społecznościami lokalnymi i samorządami Polski i Słowacji.

Turystyka jest ważną gałęzią lokalnej gospodarki po obu stronach granicy. Szczególnie skoncentrowany na tej funkcji jest rejon tatrzański. Na tym obszarze znajduje się największa liczba miejsc noclegowych, a także największe ich zagęszczenie. Potencjalnie pogranicze polsko-słowackie jest idealnym miejscem dla rozwoju turystyki transgranicznej. Z badań wynika, że rocznie do Polski przyjeżdża około 4 mln Słowaków (licząc każde przekroczenie granicy osobno), a do Słowacji ponad 5 mln Polaków. Jednak należy pamiętać, że dla Polaków Słowacja jest często etapem w podróży na południe Europy. Z kolei, mimo że aż 95% turystów słowackich przekraczając granicę pozostaje w strefie przygranicznej, tylko niespełna 0,5% z nich decyduje się na nocleg w Polsce.

Słowacka część obszaru wsparcia jest, w porównaniu do polskiej, lepiej wyposażona w infrastrukturę turystyczną. Na 1000 mieszkańców po polskiej stronie granicy przypada 28 miejsc noclegowych, podczas gdy na Słowacji - 42. Co więcej, liczba obiektów noclegowych na północy Słowacji pozostała niemal niezmienną z roku na rok (porównując 2003 do 2004), a liczba miejsc noclegowych w tym samym okresie wzrosła o 3%, podczas gdy w Polsce południowo-wschodniej można zaobserwować spadek liczby obiektów (o 4,5%) i miejsc (o 2,5%). Ciekawe jednak, że jeżeli chodzi o liczbę korzystających z noclegów, tendencja uległa odwróceniu. W porównaniu do 2003 roku, na południowym wschodzie Polski liczba turystów wzrosła w 2004 r. o prawie 4 %, podczas gdy w tym samym okresie po drugiej stronie granicy zmalała o blisko 9 %. Jest możliwe, że stało się tak na skutek bardzo niskiego na przełomie 2003 i 2004 r. kursu złotego, który sprawił że turystyka po polskiej stronie granicy stała się relatywnie atrakcyjna cenowo, zarówno dla mieszkańców Polski, jak i Słowacji.

Infrastruktura turystyczna po polskiej stronie granicy jest wykorzystywana bardziej intensywnie. Na jedno miejsce noclegowe w 2003 r. przypadało 24 gości. W północnej części Słowacji tylko 21. Różnica ta pogłębiła się jeszcze w 2004 r., kiedy wskaźnik liczby gości w przeliczeniu na miejsce wzrósł w Polsce do 25, a na Słowacji obniżył się do 19. Jak już jednak zauważono, zmiany te mogą mieć podłoże koniunkturalne i nie muszą oznaczać trwałej tendencji.

1.8. Potencjał kulturalny

Obszar programu charakteryzuje niezliczona liczba obiektów historycznych świadczących o różnorodności kulturalnej obszaru.

Teren pogranicza zamieszkuje potomkowie różnorodnych grup etnograficznych (Górali, Lachów, Pogórczan), wyznawców różnych religii (Katolików, Protestantów, Żydów), a także mniejszości (Łemkowie, Węgrzy, Romowie, Żydzi i Niemcy). Dlatego też spuścizna kulturowa obfituje w obiekty o znaczeniu historycznym, a także w obiekty tzw. „kultury żywej”. Podregion nowosądecki jest szczególnie bogaty w atrakcje turystyczne. Trzy obiekty historyczne z tego podregionu znajdują się na Światowej Liście Dziedzictwa Kulturowego UNESCO: muzeum powstałe w miejscu byłego Nazistowskiego obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu, centrum pielgrzymkowe w Kalwarii Zebrzydowskiej oraz XV-wieczne kościoły drewniane w Dębnie, Binarowej, Lipnicy Murowanej i Sękowej. Oprócz tych pereł kultury znanych na całym świecie, w podregionie znajduje się kilka skansenów prezentujących kulturę obszaru pogranicza (Sądecki Park Etnograficzny – kultura Lachów, Górali, Pogórczan, Łemków, Romów oraz sektor osadników niemieckich, Orawski Park Etnograficzny w Zubrzycy Górnej, a także Ośrodek Budownictwa Ludowego w Szymbarku). Warto wymienić również Szlak Architektury Drewnianej, który rozciąga się poprzez

województwo małopolskie oraz podkarpackie i składa się z 237 obiektów budownictwa drewnianego.

W podregionie krośnieńsko-przemyskim istnieje 9 historycznych układów urbanistycznych wpisanych do rejestru zabytków. Do najciekawszych miast z zachowanymi założeniami urbanistycznymi o dużych walorach krajobrazowych z zespołami zabudowy staromiejskiej i koncentracją zabudowy zabytkowej należą: Przemyśl, Jarosław, Przeworsk, Krosno, Sanok, Lesko i Dukla. Zabytki, takie jak zespoły architektury (miejskie, pałacowo-parkowe, dworsko-parkowe, sakralne, klasztorne), pojedyncze obiekty i budowle (obronne, wojskowe, przemysłowe, cmentarze itd.) reprezentują wszystkie okresy i style. Najbardziej znane i najlepiej zachowane obiekty znajdują się: w Krasieczynie, Sieniawie, Dukli i Olszanicy. Dużo obiektów pochodzi z początku XX w.

Na terenie obszaru programowania znajdują się liczne zabytkowe obiekty sakralne reprezentowane przez religię: rzymskokatolicką, greckokatolicką, judaizm, a także prawosławie i protestantyzm. Architektura sakralna obrządku łacińskiego to liczne kościoły murowane, mniej liczne drewniane, często z wyjątkowo cennym wyposażeniem. Przykładem najstarszego i najcenniejszego zabytku tego typu o znaczeniu międzynarodowym jest kościół w Haczowie. Najbardziej charakterystycznymi motywami na terenie Beskidu Niskiego, Bieszczad i Pogórza Przemyskiego są drewniane i murowane cerkwie greckokatolickie i prawosławne (np. zespół cerkiewny w Radrużu i Gorajcu). Inną grupą zabytków są obiekty sakralne kultury żydowskiej (synagogi, cmentarze), często wpisane do rejestru zabytków, ale będące w złym stanie technicznym lub zdewastowane.

Kultura ludowa górali beskidzkich zamieszkujących w podregionie bielsko-bialskim przyczynia się w szerokiej mierze do kulturalnej różnorodności tego obszaru. Takie ośrodki góralskie, jak: Koniaków, Istebna, Jaworzynka i Brenna są znane z rozpowszechniania kultury ludowej. Sztukę ludową spotyka się tu w budownictwie, wyposażeniu wnętrz, przedmiotach codziennego użytku i narzędziach pracy. Zwyczaje i obrzędy, folklor muzyczny i taneczny kultywowane są przez licznych śpiewaków, kapele i zespoły pieśni i tańca. Także koronki, haftowane dzieła, bibułkowe ozdoby, malarstwo na szkle, rzeźby w drewnie są przedmiotami sztuki ludowego rękodzieła. Szczególnym uznaniem cieszy się koronkarstwo z Koniakowa, które stało się sławne na całym świecie.

Po stronie słowackiej znajduje się wiele ważnych obiektów dziedzictwa historycznego i kulturowego oraz instytucji kulturowych. Wyróżnić można m.in. 9 zabytkowych miast (w regionie Žilina - 2, w regionie Prešov – 7) , 5 skansenów architektury wiejskiej (w regionie Žilina – 3, w regionie Prešov – 2), 28 stref pamięci (w regionie Žilina – 19, w regionie Prešov – 9) oraz duża liczba innych kulturowych zabytków, miejsc historycznych, miejsc pamięci - łącznie 3604 (w regionie Žilina – 933 a w regionie Prešov 2671), większość w obszarze Spiša.

Wśród instytucji kulturowych najważniejszą rolę odgrywają teatry, muzea oraz galerie. W regionie Žilina jest 5 muzeów (w tym 3 muzea natury/na otwartej przestrzeni), 3 teatry, 5 galerii. W regionie Prešov jest 11 muzeów (w tym 3 muzea natury/na otwartej przestrzeni), 2 teatry, 3 galerie.

W porównaniu do przygranicznego obszaru Słowacji, obszar południowo-wschodniej Polski jest lepiej wyposażony w muzea (jedno muzeum na 44 tys. mieszkańców), podczas gdy na Słowacji jedno muzeum przypada na 70 tys. mieszkańców. Jednak bardziej dostępne są biblioteki publiczne, gdzie na jedną przypada średnio 1700 osób, natomiast po stronie polskiej stosunek ten kształtuje się na poziomie 3400 użytkowników na bibliotekę. Zaobserwować zatem można, iż przeciętna biblioteka po polskiej stronie granicy służy dwukrotnie liczniejszej grupie ludności niż na

Słowacji. Jeśli jednak porówna się liczbę zarejestrowanych czytelników-użytkowników bibliotek, okazuje się, że w polskiej części obszaru wsparcia stanowią oni aż ok. 20% populacji, podczas gdy na Słowacji 11-13% populacji. Pewien wpływ na te dane może jednak mieć sposób prowadzenia rejestrów czytelników, w tym fakt, że raz zarejestrowany czytelnik pozostaje w spisie, nawet, jeśli nie korzysta aktywnie z bibliotek. Biorąc pod uwagę liczbę obiektów kulturalnych, po stronie polskiej było 61 muzeów, 45 kin oraz 16 obiektów działalności wystawienniczej.

Po słowackiej stronie granicy rok 2004 przyniósł, w porównaniu do roku 2003, spadek oficjalnej liczby korzystających z instytucji kultury. Choć nie zmniejszyła się liczba teatrów, czy bibliotek, liczba osób odwiedzających te obiekty spadła odpowiednio o 2,5% i 2,4%. Przeciwną sytuację obserwujemy w polskiej części badanego obszaru. Tu liczba osób korzystających z infrastruktury kulturalnej wzrosła w ciągu roku o 8%.

W północnej Słowacji jest wiele obszarów historycznych: Horné Považie, Kysuce, Turiec, Orava, Liptov, Spiš, Šariš. Analizując plany urbanistyczne i architektoniczne zabytki i miejsca pamięci w obszarze Spiša przeważają obiekty kultury w dużych miastach (Žilinie, Martin, Prešov).

Północna część Słowacji charakteryzuje się także dużą liczbą drewnianych kościołów, szczególnie prawosławnych cerkwi. Jest tu również sporo zamków (dobrze zachowanych jest 10 jako muzea, z 9 pozostały ruiny). Mają one szczególne znaczenie nie tylko ze względu na pielęgnowanie historii, ale są one również atrakcjami turystycznymi.

1.9. Środowisko naturalne

Obszar wsparcia charakteryzuje się bardzo wysoką jakością środowiska naturalnego i stosunkowo niedużym, z uwagi na górski charakter (a po stronie słowackiej, dodatkowo niską gęstość zaludnienia), stopniem jego przekształcenia. Udział obszarów chronionych w powierzchni całego obszaru był bardzo wysoki i po polskiej stronie wynosił aż 60%. Po stronie słowackiej udział ten był niższy (ok. 30%). Należy jednak pamiętać, że z reguły po słowackiej stronie granicy reżim ochronny był większy - parki narodowe stanowiły 14% powierzchni dwóch słowackich regionów, podczas gdy po polskiej tą najwyższą formą ochrony objęte było 4% powierzchni. Ogółem na obszarze wsparcia programu istniało 13 parków narodowych i 20 parków krajobrazowych o łącznej powierzchni odpowiednio: 336 tys. ha i 697 tys. ha (stan z 2001 r.) Ich położenie było z reguły przygraniczne, w efekcie czego 80% długości granicy sąsiadowało z parkiem narodowym lub krajobrazowym.

Tylko północne zbocza Karpat, głównie w Polsce, ale też częściowo na Słowacji, połączone są z Morzem Bałtyckim poprzez kotliny z których woda spływa do Wisły i częściowo do Odry. Spływ większości (ok. 90%) wody z Karpat znajduje ujście w zlewisku Morza Czarnego.

W Karpatach swój bieg rozpoczynają Wisła, Dniestr, a także dopływy Dunaju: Wag, Tisza, Olt, Seret oraz Prut. Rzeki karpackie charakteryzują się uzależnieniem od opadów deszczu i śniegu. Podwyższone stany rzek mają miejsce wiosną (marzec-kwiecień) oraz latem (czerwiec-lipiec), kiedy to mogą występować powodzie. Często powodzie te mają katastroficzne wymiary spowodowane małą retencją dorzeczy.

Istnieje pilna potrzeba tworzenia zbiorników wodnych, których budowę rozpoczęto w dekadach następujących po II Wojnie Światowej. Duże zbiorniki znajdują się w dolnie dolnego Sanu, a także w dolinie Orawy.

Na Słowacji znajdują się chronione tereny o zróżnicowanej powierzchni. Parki Narodowe zlokalizowane są w środkowej części opisywanego obszaru, w tym najstarszy Tatrzański Park Narodowy tworzący spójną całość z polskim Tatrzańskim Parkiem Narodowym. Inne Parki to: Mała Fatra, Tatry Niskie (NAPANT), PIENAP, a na wschodzie Bukowské Vrchy. Poza dużymi parkami jest tu bardzo wiele innych, mniejszych, malowniczych terenów ściśle chronionych. Istnieje tu dużo niewielkich rezerwatów, gdzie w szczególny sposób chroni się przyrodę.

Po obu stronach granicy na terenach objętych programem znajdują się cenne obszary przyrodnicze chronione przez prawo. Na obszarach należących do Polski znajduje się 6 parków narodowych oraz tereny objęte ochroną przyrody i krajobrazu. Bieszczadzki Park Narodowy został wpisany na światową listę UNESCO chronionych obszarów biosfery. W słowackiej części pogranicza znajduje się 7 parków narodowych, 6 obszarów chronionego krajobrazu i wiele niewielkich obszarów chronionej przyrody o najwyższym poziomie ochrony. Wśród fauny spotkać można niedźwiedzie, wilki, rysie, jelenie, dziki, a w wyższych partiach gór (w Tatrach) gienzy oraz świstaki.

Występują tu także duże obszary chronionej gospodarki wodnej. Zasoby wody powierzchniowej w obszarze przygranicznym są duże, a woda jest czysta. Są tu także źródła wód mineralnych i termalnych, które mogą stanowić podstawę do rozwoju ośrodków uzdrowiskowych oraz pełnić funkcję źródła energii. Najważniejsze źródła wód termalnych wykorzystywane w sanatoriach na Słowacji występują w Turčianskich Teplicach, Vyšných Ružbachach, Bardejovie, a w Polsce w Krynicy, Szczawnicy, Ustroniu, Iwoniczu-Zdroju oraz Rymanowie.

Zarówno Polska jak i Słowacja przygotowują się do stworzenia na swoim terytorium sieci ekologicznej Natura 2000. Słowacja i Polska przedłożyły Komisji Europejskiej listę proponowanych Obszarów o Znaczeniu Wspólnotowym (pSCI). Na tym etapie prac trwa oczekiwanie na zatwierdzenie przez Komisję Europejską wyżej wymienionej listy, która zostanie włączona do systemu prawnego i stanie się częścią narodowego ustawodawstwa o ochronie środowiska. Na obszarze polsko-słowackiego pogranicza znajdują się liczne tereny (w Polsce zwłaszcza w rejonie Podkarpacia, a na Słowacji w regionie Žilina), których planowane jest włączenie do sieci Natura 2000.

Chociaż stan środowiska naturalnego po polskiej stronie granicy jest dużo lepszy niż w wielu innych częściach kraju, nadal jest ono zagrożone z jednej strony przez działalność człowieka, a z drugiej strony przez katastrofy naturalne związane z ukształtowaniem terenu. Zasobom wody może zagrażać rozwój sieci wodociągowej, jeśli nie towarzyszy jej budowa sieci kanalizacyjnej.

Nadal na rozpatrzenie czeka kwestia składowisk odpadów niezgodnych z wymogami Unii Europejskiej. Jak dotąd nie wdrożono systemu zbiórki i neutralizacji odpadów. Niska świadomość ekologiczna mieszkańców oraz problemy finansowe, jakie łącznie przeżywają podmioty gospodarcze, samorządy i osoby fizyczne powodują, że rozwiązanie problemu składowania odpadów jest trudne.

Polsko-słowackie pogranicze, zwłaszcza Podkarpacie, jest bogate w rzeki i źródła rzek, co powoduje, że na terenie tym często występują zagrożenia powodziowe. Od wielu lat sytuacja ta pogarsza się względu na wysoki poziom opadów i niszczącą infrastrukturę przeciwpowodziową. W terenach wiejskich powodzie powodują dalsze obniżenie produktywności i tak już ubogich gospodarstw. Jednakże, co typowe dla obszarów górskich, poziom wód w rzekach ulega częstym zmianom. W związku z tym w niektórych okresach w obszarze tym występują niedobory zasobów wody, podczas gdy w innych kresach terenom tym zagraża powódź. Jakość wody w rzekach jest nadal niezadowolająca

Od roku 1992 po słowackiej stronie granicy odnotowuje się stałe zmniejszanie poziomu substancji zanieczyszczających. Na proces ten znaczący wpływ miała restrukturyzacja przemysłu, której towarzyszyło zmniejszenie zużycia energii oraz minimalizacja nieefektywnej produkcji metalurgicznej. Zanotowano także znaczącą poprawę jakości powietrza wynikającą z wdrożenia nowoczesnych technologii oraz z przejścia na paliwa szlachetne w dużym przemyśle energetycznym oraz w małych, lokalnych elektrociepłowniach. Zanieczyszczenie nadal wiąże się ze źródłami w obszarze górnego Wagu (Martin, Ružomberok, Žilina), oraz z zanieczyszczeniem związanym z ruchem samochodowym w korytarzu transportowym w Považie. Znaczny poziom skażenia powietrza występuje w powiatach we wschodniej części tego obszaru, gdzie duże znaczenie odgrywa przemysł chemiczny (Humenné, Vranov nad Topľou).

Degradacja gruntów wynikająca z procesów erozyjnych jest jednym z problemów tutejszego rolnictwa. Erozja wodna powoduje spadek naturalnej żyzności gleby, szkody w pokrywie roślinnej, skażenie cieków wodnych i zatykanie zbiorników wodnych. Największe szkody spowodowane erozją można dostrzec na ornych terenach rolniczych we wschodniej części obszaru przygranicznego (Humenné, Vranov nad Topľou, Snina, Svidník).

W przeszłości nawozy sztuczne i pestycydy chemiczne powodowały zwiększoną penetrację zewnętrznych substancji toksycznych do łańcucha pokarmowego, ale według wyników słowackiego systemu monitorowania gruntów obecnie większość obszarów przygranicznych można zaklasyfikować do kategorii gruntów nieskażonych lub o niskim poziomie skażenia. W rolnictwie przyjęto podejście ekologicznego zarządzania gruntami.

Ilość odpadów komunalnych wykazuje niewielki wzrost. Z analizy zarządzania odpadami komunalnymi wynika, że większość odpadów tego rodzaju jest usuwana poprzez składowanie zgodnie z przepisami (włącznie z aspektami ochrony środowiska), w tym także segregacja odpadów. Zmniejszenie ilości odpadów przemysłowych wiąże się z restrukturyzacją przemysłu, zmianami technologicznymi i wtórnym przetwarzaniem surowców. Największym problemem w Republice Słowackiej jest sposób zarządzania odpadami niebezpiecznymi (w szczególności odpadami medycznymi). Na rozpatrzenie także nadal czekają kwestie związane z usunięciem skażenia ze starych składowisk odpadów, a także rekultywacja składowisk odpadów przemysłowych.

W kontekście ochrony środowiska, ważną kwestią w obszarze pogranicza jest wykorzystanie alternatywnych źródeł energii, zwłaszcza źródeł odnawialnych.

Niski poziom infrastruktury jest jedną z poważniejszych przeszkód dla rozwoju tych obszarów.

Długość linii wodociągowej i kanalizacyjnej w polskiej części obszaru wsparcia, według statystyk GUS, stale się zwiększa. W latach 2003-2004 odpowiednio o 264 km i 690 km. Szybki rozwój sieci kanalizacyjnej i poprawa stosunku między długością wodociągów i kanalizacji wskazuje, że ostatnich latach następowało nadrabianie wieloletnich zaległości w tej dziedzinie. Na Słowacji sytuacja była odwrotna tzn. następował szybki rozwój sieci wodociągowych przy niedorozwoju sieci kanalizacyjnych (stanowią one zaledwie 27% długości wodociągów), co może prowadzić do wzrostu presji na środowisko przyrodnicze. Jednocześnie po stronie słowackiej unowocześnianie i rozwój oczyszczalni ścieków przebiegały w 2004 r. szybciej (wzrost liczby o 7 obiektów), niż po stronie polskiej (wzrost liczby o 2 obiekty). Udział ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków po stronie słowackiej i polskiej i wynosi odpowiednio 51,5% i 50%.

1.10. Infrastruktura

Na górskich terenach pogranicza polsko-słowackiego koszty budowy i utrzymania sieci infrastruktury są wysokie. Rozproszenie osad w tym obszarze również wpływa niekorzystnie na tę sytuację, powodując zwiększenie kosztów infrastruktury komunalnej, telekomunikacyjnej i transportowej. Główne szlaki drogowe i kolejowe położone są w dolinach, w wielu przypadkach bardzo wąskich. Aby poprawić jakość połączeń kolejowych, konieczne są inwestycje w prace, które są trudne technicznie i kosztowne.

Pozytywny wpływ na tę sytuację mogą mieć krajowe i międzynarodowe programy rozwojowe. Obszar ten może skorzystać dzięki tym programom, ze względu na korzystne położenie geopolityczne umożliwiające rozwój transportu tranzytowego. Dotyczy to w szczególności sieci drogowej. Obecnie stan dróg jest niedostosowany do potrzeb obszaru, zwłaszcza z punktu widzenia podmiotów gospodarczych, terenów rolnych i działalności turystycznej.

Obszar ten jest uwzględniony w koncepcji Korytarzy Transportowych, połączonych z międzynarodową siecią korytarzy transportowych TEN. Jednym z najważniejszych elementów sieci jest korytarz III po polskiej stronie pogranicza. Jego odpowiednikiem po stronie słowackiej jest korytarz Va, leżący bliżej granicy. Jest tu także korytarz VI - Żilina-Čadca-Zwardoń i dodatkowe korytarze TINA (prowadzące z Polski na Węgry). Uzupełnieniem korytarzy są drogi i szlaki kolejowe, które przecinają granice z północy na południe.

Po polskiej stronie granicy sieć komunikacyjną uzupełniają połączenia kolejowe Zwardoń - Żywiec - Chabówka - Nowy Sącz - Krosno - Sanok - granica ukraińska, oraz tzw. trasa „podkarpacka” przebiegająca podobnym szlakiem. Po stronie słowackiej w trakcie budowy jest droga szybkiego ruchu w korytarzu Bratislava - Żilina - Prešov - Košice, a linia kolejowa jest przebudowywana tak, by pozwalała na ruch pociągów z prędkością 160 km/godz. Sieć dróg oraz infrastruktura kolejowa wymagają rozwoju i modernizacji, zwłaszcza w kierunku północ-południe, w celu poprawy dostępności obszaru.

Infrastruktura transportowa ma szczególne znaczenie w rozwoju obszarów przygranicznych m.in. z uwagi na konieczność obsługi granicznego ruchu tranzytowego oraz zapewnienia spójności przestrzennej obszaru przygranicznego, co stanowi szczególne wyzwanie w obszarach górskich. Z uwagi na łańcuch Karpat pogranicze polsko-słowackie charakteryzowało się bardzo zróżnicowaną gęstością sieci drogowej. Po polskiej stronie gęstość dróg wynosiła 103,4 km na 100 km² i była wyższa, niż przeciętnie w kraju (79,6) i prawie trzykrotnie wyższa, niż w części słowackiej obszaru wsparcia (32,1 km na 100 km²). Mimo dużej gęstości w Polsce jakość dróg (w tym zwłaszcza lokalnych) była bardzo niska o czym może świadczyć spadek długości sieci drogowej między 2003 i 2004 na skutek wyłączenia z ruchu kilkunastu kilometrów dróg publicznych. Duża gęstość pociąga za sobą większe nakłady na bieżące utrzymanie, co pochłania część środków potrzebną na niezbędne remonty i modernizacje. Ponadto udział dróg dwujezdniowych i przystosowanych do ruchu towarowego (115 kN na oś) jest niewielki. Na Słowacji, mimo mniejszej gęstości sieci stan dróg jest lepszy, większy jest również odsetek dróg dwujezdniowych, w tym autostrad.

Transport kolejowy w ostatnich latach przeżywa regres, co dotyka również obszaru wsparcia programu. Udział kolei w pracy przewozowej zmniejsza się podobnie jak udział kolejowych przejść granicznych w obsłudze ruchu granicznego. Gęstość eksploatowanych linii kolejowych na obszarze wsparcia jest większa po polskiej stronie granicy (na podstawie szacunków) i wynosi około 7,5 km na 100 km², ale na skutek zamykania kolejnych odcinków sieci spada z roku na rok. Główną przyczyną

regresu kolei jest niska konkurencyjność transportu kolejowego spowodowana m.in. złym stanem infrastruktury towarzyszącej (zwłaszcza po polskiej stronie granicy) oraz małą elastycznością oferty przewozowej. Po stronie słowackiej gęstość sieci jest niższa i wynosi 4,3 km na 100 km².

1.11. Wskaźniki kontekstu

Do uzupełnienia

1.12. Analiza SWOT

Dziedzina	MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
Zaludnienie / struktura demograficzna	<ul style="list-style-type: none"> • Ludność związana z terenami, na których żyje • Stopa przyrostu naturalnego wyższa niż w innych regionach kraju • Podobieństwo języków polskiego i słowackiego 	<ul style="list-style-type: none"> • Ujemny wskaźnik migracji netto • Pauperyzacja mieszkańców (w niektórych rejonach) • Wysoki współczynnik liczby osób w wieku nieprodukcyjnym • Wysoki wskaźnik osób bezrobotnych do 25 roku życia
Cechy krajobrazu ochrona środowiska	<ul style="list-style-type: none"> • Unikalna wartość środowiska naturalnego, chronione obszary o międzynarodowym znaczeniu i atrakcyjności (parki narodowe, krajobrazowe, obszary NATURA 2000) • Pozytywny wizerunek terenów kojarzony z dobrą jakością środowiska naturalnego, specyficznym krajobrazem, architekturą i tradycjami ludowymi • Liczne gatunki zwierzyny łownej i obfitość ryb • Systematyczne zmniejszanie się emisji podstawowych zanieczyszczeń powietrza • Systematyczne zmniejszanie się powierzchni terenów zdegradowanych i zdewastowanych • Obszar ze względu na cechy fizyczno-geograficzne bardzo atrakcyjny turystycznie • Zróżnicowane i bogate zasoby surowców mineralnych • Liczne zasoby wód leczniczych, mineralnych oraz termalnych 	<ul style="list-style-type: none"> • Niska świadomość ekologiczna • Niedostateczna liczba zakładów oczyszczania ścieków i ich mocy przerobowych • Konflikt pomiędzy działalnością społeczno-gospodarczą, a wymogami środowiskowymi • Wysoka emisja zanieczyszczeń pyłowych oraz gazowych do powietrza • Zwiększone koszty utrzymania i modernizacji infrastruktury w terenie podgórskim i górskim
Struktura gospodarcza	<ul style="list-style-type: none"> • Bogate lokalne zasoby surowców, głównie dla budownictwa • Dobre warunki do handlu międzynarodowego i współpracy gospodarczej (także trójstronnej – na wschodzie z Ukrainą, na zachodzie z Republiką Czeską) 	<ul style="list-style-type: none"> • Struktura gospodarcza o przewadze działalności rolnej oraz duża ilość gospodarstw po polskiej stronie granicy • Niekonkurencyjna struktura gospodarcza podatna na zmiany sytuacji rynkowej • Niedostateczny poziom usług dla przedsiębiorstw i instytucji wspierania

	<ul style="list-style-type: none"> • Bliska odległość od centrów rozwoju, jakie stanowią Kraków i Katowice, Rzeszów, Żyliną i Preszów • Zachowanie naturalnych metod w rolnictwie • Atrakcyjność obszaru z punktu widzenia kapitału zagranicznego • Dobrze rozwinięta baza noclegowa i zaplecze gastronomiczne 	<p>przedsiębiorczości</p> <ul style="list-style-type: none"> • PKB per capita niższe niż średnia krajowa
Rynek pracy/oświata	<ul style="list-style-type: none"> • Duży udział dzieci młodzieży szkolnej w stosunku do ogółu mieszkańców • Niskie koszty pracy • Współpraca przygraniczna między uniwersytetami i instytutami naukowymi • Zauważalne trendy społeczne w kierunku zdobywania wyższego poziomu wykształcenia, nowych kwalifikacji i doskonalenia zawodowego 	<ul style="list-style-type: none"> • Duży odsetek osób długotrwale bezrobotnych (pow. 24 miesięcy) • Bardzo wysoki poziom bezrobocia (często o charakterze strukturalnym) • Niski poziom kwalifikacji pracowników • Niewielka oferta nowych miejsc pracy (głównie we wschodniej części regionu) • Niedostateczne wyposażenie materialne i informatyczne instytucji edukacyjnych • Słaba koordynacja usług edukacyjnych z potrzebami rynku pracy
Turystyka	<ul style="list-style-type: none"> • Ze względu na korzystne położenie geograficzne obszar koncentracji polsko-słowackiej wymiany turystycznej • Rejon europejskich tras tranzytowych turystycznych i handlowych północno-południowych • Bogata oferta międzynarodowych atrakcji turystycznych 	<ul style="list-style-type: none"> • Niedostatecznie rozwinięta infrastruktura turystyczna • Wyraźna sezonowość turystyki • Mało rozwinięty marketing i jakość turystyki • Niedostateczne wykorzystanie istniejących historycznych, kulturalnych i naturalnych zalet regionu w zakresie turystyki
Dziedzictwo kulturowe i tradycje	<ul style="list-style-type: none"> • Podobna kultura i tradycja po obu stronach granicy • Bogaty folklor, oparty na wielokulturowym dziedzictwie regionu • Region bogaty w obiekty historyczne i zachowane obiekty architektury ludowej • Unikatowe zabytki kultury materialnej 	<ul style="list-style-type: none"> • Zły stan wielu obiektów historycznych i kulturowych • Niedostateczne środki finansowe na prowadzenie działalności kulturalnej • Coraz mniejsze zainteresowanie mieszkańców działalnością kulturalną i edukacyjną
Infrastruktura	<ul style="list-style-type: none"> • Niski koszt siły roboczej • Korzystne położenie geopolityczne dla tranzytowego transportu pasażerów i towarów • Istnienie międzynarodowych europejskich korytarzy i rozwiniętej, regionalnej sieci transportowej • Dostępność terenów wyposażonych w podstawową infrastrukturę • Zadowolające uzbrojenie terenu sieciami energetycznymi oraz gazowymi • Obecność ważnych firm IT w regionie 	<ul style="list-style-type: none"> • Niewystarczająca zdolność przewozowa istniejącej infrastruktury transportowej i niska jej jakość • Niedostateczny stan techniczny sieci infrastruktury transportowej i obiektów o znaczeniu lokalnym przyczyniających się do lokalnego rozwoju gospodarczego • Relatywnie duża liczba gmin bez kanalizacji i oczyszczalni ścieków, szczególnie na terenach górskich oraz z niskim zaludnieniem • Niedostateczna infrastruktura zwłaszcza na terenach wzdłuż granicy • Nierozwinięta infrastruktura na terenach wiejskich, szczególnie wzdłuż linii granicy • Słabo rozwinięte sieci i usługi informatyczne • Niski stopień wykorzystania technologii informatycznych i telekomunikacyjnych

		<p>zwłaszcza wzdłuż linii granicy</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wysokie koszty instalacji i utrzymania infrastruktury informatycznej i telekomunikacyjnej
--	--	---

DZIEDZINA	MOŻLIWOŚCI	ZAGROŻENIA
Ludność/struktura demograficzna	<ul style="list-style-type: none"> • Rozwój programów na rzecz przeciwdziałania zjawiskom patologii społecznej • Potencjał do dalszej współpracy przygranicznej w dziedzinie kultury, opieki zdrowotnej (uzdrowiska) i zintegrowanych systemów ratownictwa • Korzystna struktura demograficzna społeczeństwa 	<ul style="list-style-type: none"> • Malejąca aktywność społeczno-gospodarcza ludności, wzrost bierności i apatii • Migracja młodszego pokolenia do innych regionów, które oferują lepsze warunki życia • Rozwój grup stanowiących margines społeczny • Stały spadek liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym • Ciągły wzrost liczby osób w wieku nabywania praw do świadczeń emerytalnych • Wzrost liczby emigrujących osób w wieku produkcyjnym
Cechy krajobrazu/ochrona środowiska	<ul style="list-style-type: none"> • Rosnące znaczenie środowiska w kontekście oczekiwań społecznych i wymogów UE • Naturalne warunki są wyjątkowo sprzyjające dla rozwoju turystyki i działalności rekreacyjnej • Możliwość większego wykorzystania alternatywnych i odnawialnych źródeł energii • Wykorzystanie unikalnych warunków naturalnych do celów rozwoju turystyki • Przygraniczny charakter regionu umożliwia efektywną współpracę w sferze produkcji, rozwoju infrastruktury, ochrony środowiska, działalności kulturalnej, a przede wszystkim turystyki 	<ul style="list-style-type: none"> • Niedostateczne fundusze na ochronę dóbr przyrodniczych • Zagrożenie powodziowe • Degradacja zasobów naturalnych w wyniku procesów urbanizacyjnych oraz produkcji rolnej i przemysłowej • Brak dostatecznej świadomości ekologicznej społeczeństwa • Zwiększanie się poziomu marginalizacji niektórych części regionu
Struktura gospodarcza	<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost liczby nowotworzonych podmiotów gospodarczych • Rozwój małych i średnich przedsiębiorstw oraz mikro-przedsiębiorstw tworzy alternatywne źródło dochodów dla miejscowej ludności i jest jednym z czynników przyczyniających się do wzrostu wartości PKB • Rozwój turystyki jako skutek poprawy oferty turystycznej • Tradycyjne rzemiosło i przemysł mogą stanowić podstawę dla rozwoju lokalnej przedsiębiorczości 	<ul style="list-style-type: none"> • Spadek liczby istniejących podmiotów gospodarczych • Problemy z restrukturyzacją rolnictwa i przemysłu • Niedostateczna liczba inwestorów zainteresowanych tymi rejonami • Spadek nakładów inwestycyjnych w sektorze rolnictwa • Niedostateczne wsparcie dla MSP • Słabe przygotowanie terenów i obiektów do wykorzystania w celach gospodarczych
Rynek pracy/oświata	<ul style="list-style-type: none"> • Możliwość utworzenia nowych miejsc pracy w wyniku rozwoju usług turystycznych, szczególnie dla kobiet 	<ul style="list-style-type: none"> • Odpływ wysoko wykwalifikowanych mieszkańców • Wzrost poziomu długotrwałego bezrobocia wraz ze wszystkimi negatywnymi skutkami

	<ul style="list-style-type: none"> • Potencjał do bliższej współpracy przygranicznej w dziedzinie nauki, badań i oświaty • Rozwój wyższych uczelni 	<ul style="list-style-type: none"> • Niespójność popytu i podaży na rynku pracy • Zaniedbywanie warunków kształcenia ustawicznego
Turystyka	<ul style="list-style-type: none"> • Zwiększenie czasu pobytu turystów w regionie, co będzie miało pozytywne oddziaływanie na zatrudnienie • Zwiększenie udziału turystyki ekologicznej w turystyce ogółem • Pojawienie się nowych tendencji w zakresie spędzania wolnego czasu 	<ul style="list-style-type: none"> • Niskie wsparcie turystyki • Brak regionalnej organizacyjnej struktury turystyki • Pogarszanie się stanu obiektów historycznych i poziomu naruszania spójnych urbanistycznych chronionych stref miejskich, rezerwatów przyrody oraz krajobrazu • Niewystarczające możliwości uzyskiwania środków na finansowanie działań w zakresie turystyki i rekreacji
Dziedzictwo kulturowe i tradycje	<ul style="list-style-type: none"> • Umacnianie tożsamości regionalnej po obu stronach granicy 	<ul style="list-style-type: none"> • Zanikanie zwyczajów i tradycji regionalnych wskutek popularyzacji kultury masowej i postępującej globalizacji
Infrastruktura	<ul style="list-style-type: none"> • Krajowe i międzynarodowe programy rozwoju infrastruktury • Potencjał do współpracy i koordynacji transgranicznej działalności transportowej • Gęsta sieć energetyczna • Rozwój infrastruktury informatycznej i telekomunikacyjnej • Połączenie regionu z europejską siecią telekomunikacyjną, co umożliwi rozwój przedsiębiorczości • Wdrażanie nowych technologii DSL, ADSL oraz szerokopasmowego Internetu 	<ul style="list-style-type: none"> • Opóźnienia w realizacji programów rozwoju infrastruktury transportowej, zwłaszcza programów o międzynarodowym znaczeniu oraz wysokie koszty inwestycji • Coraz wyraźniejszy prowincjonalny charakter południowo-wschodniej części regionu • Negatywny wpływ rozwoju transportu na cenne środowisko naturalne, rezerваты przyrody i obszary chronione • Przystarzała infrastruktura pogranicza, wymagająca kosztownych napraw • Słaby rozwój kanalizacji i oczyszczalni ścieków • Dynamiczny wzrost cen energii • Spowolnienie rozwoju usług informatycznych i telekomunikacyjnych • Wyższy poziom cen usług telekomunikacyjnych w porównaniu do innych krajów UE • Opóźnienie pod względem technologicznym i rozwoju nauki w dziedzinie telekomunikacji i informatyki w porównaniu do innych krajów UE

2. Obszar programu

Obszar programu składa się z następujących jednostek terytorialnych NTS III i NTS IV:

- Po polskiej stronie granicy – NTS III bielsko-bialski, nowosądecki, krośnieńsko-przemyski oraz NTS IV powiat pszczyński w NTS III podregionie centralnym śląskim, oraz NTS IV powiat oświęcimski w NTS III podregionie krakowsko-tarnowskim;
- Po słowackiej stronie granicy - NTS III Kraj Žiliński oraz Kraj Prešovski.

3. Strategia

3.1. Wspólna strategia transgraniczna

Ogólnym celem wspólnej strategii jest:

Wspieranie zintegrowanego i zrównoważonego rozwoju gospodarczego, społecznego i kulturowego polsko-słowackiego pogranicza.

Priorytety i działania tego programu mają na celu wykorzystanie mocnych stron i możliwości obszaru przygranicznego do celów wspólnego rozwiązywania głównych problemów.

Zgodnie z celem ogólnym, dokument programowy ma na celu wspieranie poniższych celów strategicznych współpracy w obszarze przygranicznym:

- Promowania rozwoju infrastruktury (technicznej, komunikacyjnej i środowiskowej), zorientowanej na integrację przestrzenną oraz lepszą dostępność i atrakcyjność dla inwestorów i turystów;
- Promowania transgranicznej współpracy społeczno-gospodarczej, ze szczególnym uwzględnieniem działań przyczyniających się do rozwoju turystyki, kultury, wspierania przedsiębiorczości i zrównoważonego rozwoju rynku pracy.

Podczas realizacji celów strategicznych konieczne jest uwzględnienie poniższych aspektów:

- Stworzenia wspólnej wizji zintegrowanej gospodarki regionalnej, spójności społecznej i stosunków dobrosąsiedzkich;
- Stabilnego wzrostu gospodarczego po obu stronach granicy
- Konserwacji przyrody i ochrony dziedzictwa kulturowego
- Potrzeb lokalnych grup społecznych.

4. Doświadczenia we współpracy transgranicznej

Program Polska – Republika Słowacka realizowany w obecnej perspektywie budżetowej – 2007 – 2013 stanowi kontynuację programów współfinansowanych z budżetu Wspólnotowego, których celem jest wsparcie działań na rzecz rozwoju polsko-słowackiej współpracy transgranicznej.

4.1. Program PHARE CBC

Pomoc finansowa Unii Europejskiej w tym obszarze rozpoczęła się od powołania do życia Programu Współpracy Przygranicznej Phare Polska – Republika Słowacka (Phare CBC) w roku 2000. Program powstał z inicjatywy Parlamentu Europejskiego i jego celem ogólnym była promocja działań na rzecz rozwoju współpracy pomiędzy społecznościami po obu stronach granicy. Cztery edycje programu Phare CBC (2000, 2001, 2002 oraz 2003) wspierały działania na rzecz rozwoju infrastruktury komunikacyjnej, ochrony środowiska, wzrostu konkurencyjności przedsiębiorstw, poprawy jakości życia mieszkańców oraz rozwoju lokalnych sieci współpracy po obu stronach granicy.

Alokacja środków finansowych na cztery edycje programów Phare CBC Polska – Republika Słowacka wyniosła 32 000 000 EUR, po 16 mln EUR dla strony polskiej i słowackiej. Ze środków tych sfinansowano:

- o 12 dużych projektów infrastrukturalnych o znaczeniu transgranicznym (6 po stronie polskiej oraz 6 po stronie słowackiej)
- o 4 edycje Funduszu Małych Projektów. Fundusz Małych Projektów finansował lokalne działania nieinwestycyjne w zakresie: demokracji lokalnej, rozwoju gospodarczego, turystyki, wymiany kulturalnej oraz ochrony środowiska. FMP wspierał lokalne inicjatywy o wartości od 1 000 do 50 000 EUR.
- o 1 edycję Funduszu Małych Projektów Infrastrukturalnych (FMPI) oraz 1 edycję Schematu Wsparcia Infrastruktury Biznesowej (SWIB). W ich ramach finansowano lokalne działania inwestycyjne, głównie w zakresie: infrastruktury transportowej, rozwoju przedsiębiorczości, kultury i edukacji. Wsparcie dla pojedynczego projektu wynosiło od 50 000 do 300 000 EUR.

Z doświadczeń związanych z realizacją programu Phare CBC wynika, że największym zainteresowaniem cieszyły się projekty infrastrukturalne w „średniej” skali (50 000 – 300 000 EUR). Minimalny poziom wsparcia ze środków UE w wysokości 2 mln EUR dla pojedynczego projektu przyjęty powszechnie w ramach programu Phare stanowił w wielu przypadkach poważną przeszkodę, ponieważ uzyskanie odpowiedniego współfinansowania wykaczało często poza możliwości finansowe wnioskodawców na poziomie krajowym.

Duże projekty infrastrukturalne (o wartości ok. 2 mln. EUR) wdrażane w ramach Phare CBC były istotne ze względów strategicznych, ale na poziomie społeczności lokalnych były stosunkowo mało „widoczne”, ponieważ na jedną edycję programu przypadają średnio cztery projekty. Na tak rozległym obszarze jak pogranicze polsko-słowackie była to kropla w morzu potrzeb. Dla społeczności lokalnych większym powodzeniem cieszyły się projekty infrastrukturalne średniej wielkości zrealizowane w ramach ostatniej edycji programu (2003 r. Schemat Wsparcia Infrastruktury Biznesowej). Z przeprowadzonych wywiadów wynika, że społeczność lokalna identyfikuje działania współfinansowane przez UE przede wszystkim właśnie z tą edycją programu oraz z „najmniejszym” komponentem Phare CBC, jakim był Fundusz Małych Projektów. Schemat Wsparcia Infrastruktury Biznesowej oraz Fundusz Małych Projektów przyniosły także wymierne korzyści dotyczące nauki wnioskodawców w zakresie przygotowania oraz realizacji projektów. Z zebranych doświadczeń wynika, że to głównie dzięki FMP, w ramach którego sukcesem zakończyła się realizacja kilkuset projektów, beneficjenci uczyli się planować projekty w kontekście osiągnięcia celów, przygotowywać wskaźniki produktu i rezultatu, realizować działania zgodnie z wytycznymi UE, a przede wszystkim współpracować z partnerami po drugiej stronie granicy.

Fundusz Małych Projektów realizowany na granicy polsko-słowackiej okazał się jednym z najbardziej istotnych komponentów Programu Phare CBC PL-SK i w nieco zmienionej, jeszcze bardziej zdecentralizowanej formie był kontynuowany w ramach Inicjatywy Wspólnotowej INTERREG IIIA Polska-Republika Słowacka (Działanie 2.3 Mikroprojekty).

Duże zainteresowanie wnioskodawców oraz sprawne wdrażanie mikroprojektów (działanie 2.3) w INTERREGU IIIA spowodowało, że w perspektywie finansowej 2007-2013 przewiduje się proporcjonalne zwiększenie środków UE na ten cel.

4.2. Inicjatywa Wspólnotowa INTERREG III A

Po przystąpieniu do Wspólnot Europejskich dziesięciu krajów kandydackich granica polsko-słowacka stała się wewnętrzną granicą Unii Europejskiej. W roku 2004 działania współfinansowane z programu przedakcesyjnego Phare CBC zostały zastąpione Inicjatywą Wspólnotową INTERREG IIIA finansowaną z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. INTERREG IIIA podobnie jak Phare CBC miał na celu ułatwienie współpracy transgranicznej pomiędzy sąsiednimi regionami poprzez realizację wspólnych strategii i działań.

Alokacja środków finansowych na lata 2004 – 2006 dla programu INTERREG IIIA PL–SK wyniosła 26 600 000 EUR. Z tych środków realizowanych jest 315 projektów, w tym:

- 25 projektów w działaniu 1.1 – infrastruktura techniczna i komunikacyjna
- 22 projekty w działaniu 1.2 – infrastruktura ochrony środowiska
- 32 projekty w działaniu 2.1 – rozwój zasobów ludzkich i wspieranie przedsiębiorczości
- 40 projektów w działaniu 2.2 – ochrona dziedzictwa naturalnego i kulturowego
- 196 projektów w działaniu 2.3 – wsparcie inicjatyw lokalnych (mikroprojekty)

Z dotychczasowych doświadczeń z realizacji Inicjatywy Wspólnotowej INTERREG IIIA PL-SK wynika między innymi, że:

- jeszcze większy nacisk należy położyć na prowadzenie szkoleń dla potencjalnych wnioskodawców. Pomimo że beneficjenci posiadający doświadczenia z Phare CBC i INTERREGU IIIA przygotowują wnioski coraz lepszej jakości, to jednak cały czas mają pewne niedobory wiedzy z zakresu określania wskaźników, definiowania celów ogólnych i szczegółowych, rozumienia wpływu transgranicznego, a także rozumienia polityk horyzontalnych UE. Z dotychczasowych doświadczeń wynika, że najwięcej problemów przysparza wnioskodawcom poprawne zdefiniowanie wpływu transgranicznego. Biorąc pod uwagę, że jest to jedno z najistotniejszych kryteriów wyboru projektów w programach współpracy przygranicznej, w Programie 2007 – 2013 należy położyć szczególny nacisk na szkolenie wnioskodawców w tym zakresie.
- czynnikiem, który może pozytywnie wpłynąć na efektywność wdrażania oraz udokumentowanie najlepszych praktyk w programie jest prowadzenie ewaluacji on-going. W programie 2004 – 2006 nie udało się przeprowadzić takich badań ze względu na fakt, iż rozszerzenie UE nastąpiło w drugiej połowie perspektywy budżetowej 2000–2006, a także dopiero rozwijającej się kultury ewaluacji w administracji nowych państw członkowskich. W trakcie realizacji programu 2007 -2013 będzie musiało być przeprowadzone badanie ewaluacyjne śródkresowe.
- bardzo istotnym czynnikiem warunkującym sprawną realizację programu jest właściwa delimitacja obszaru wsparcia. W przypadku programów współpracy przygranicznej kluczowym elementem racjonalnego zarządzania środkami jest ustanowienie takiego obszaru wsparcia, który stworzy wnioskodawcom realną szansę na uzyskanie dofinansowania. Program INTERREG IIIA PL-SK nie dawał możliwości realizowania projektów poza obszarem ściśle przylegającym do granicy, dzięki czemu uniknięto składania znacznej ilości projektów o charakterze infrastrukturalnym, które nie miały szansy na wsparcie ze względu na znaczenie oddalenie od granicy, a tym samym wykazywały niewielkie znaczenie transgraniczne. Rozwiązanie takie

pozwoiliło na przeprowadzenie procesu selekcji wniosków w krótszym czasie oraz oszczędziło rozczarowań wnioskodawcom, których projekty nie miały szansy na wybór z ww. powodu.

5. Priorytety

Ze względu na różnice istniejące między regionami i wewnątrz nich, na obszarach objętych programem poniżej opisane priorytety i tematy mają dość szeroki zakres. Struktura gospodarcza po słowackiej stronie granicy, z dominującym udziałem sektora usług, różni się od strony polskiej, gdzie dominuje rolnictwo. Nawet po polskiej stronie sytuacja w poszczególnych obszarach jest bardzo zróżnicowana (np. w przemysłowej części podregionu bielsko-bialskiego). Występują także znaczne różnice w gęstości zaludnienia i poziomie wykształcenia. W oparciu o wspólną diagnozę sytuacji społeczno-gospodarczej na obszarze pogranicza polsko-słowackiego określono wspólne priorytety strategiczne, które znalazły odbicie w proponowanym programie. W programie powinno uczestniczyć wiele instytucji z różnych części pogranicza reprezentujących różne dziedziny.

Poniższy opis koncentruje się na priorytetach programu, szczegóły dotyczące poszczególnych tematów będą opisane w dokumencie uzupełniającym

5.1. Opis priorytetów i tematów

PRIORYTET 1. ROZWÓJ INFRASTRUKTURY TRANSGRANICZNEJ

Pogranicze polsko-słowackie wymaga znaczących inwestycji, które pozwolą rozbudować i usprawnić obecnie zaniedbaną infrastrukturę. W ramach Programu wspierane będą wspólne przedsięwzięcia służące ludności po obu stronach granicy, a więc wykazujące istotny efekt transgraniczny. Działania te prowadzone będą na dwóch płaszczyznach: infrastruktury drogowej i komunikacyjnej oraz infrastruktury ochrony środowiska.

Głównym celem wzmocnienia infrastruktury jest zwiększenie konkurencyjności regionu pogranicza oraz poprawa warunków dla rozwoju biznesu. Zwiększenie wydatków na infrastrukturę drogową i komunikacyjną może wpłynąć na poprawę dostępności obszarów położonych z dala od krajowych ośrodków rozwoju. Przedsięwzięcia te powinny umożliwić wykorzystanie dogodnego położenia geograficznego, opisanego powyżej jako jedna z głównych mocnych stron tego regionu, dla rozwoju transportu tranzytowego oraz transportu i komunikacji w wymiarze lokalnym – “dnia codziennego” (małe drogi, dostęp do szkół, urzędów, ośrodków zdrowia itp.)

Podczas planowania inwestycji związanych z infrastrukturą w regionie polsko-słowackiego pogranicza, pod uwagę zostaną wzięte warunki środowiskowe, powiązane bezpośrednio z rozwojem działalności gospodarczej. Wspólne przedsięwzięcia w celu poprawy infrastruktury ochrony środowiska, które mają być finansowane w ramach tego Priorytetu, powinny istotnie przyczynić się do zachowania bogactwa walorów naturalnych, a także do zrównoważonego rozwoju regionu przygranicznego.

Oczekiwane przykładowe skutki to:

- wyeliminowanie głównych „wąskich gardeł” lub brakujących połączeń w lokalnej, przygranicznej sieci komunikacyjnej, które hamują rozwój stosunków społecznych i gospodarczych, ograniczonych nie tylko przez istniejące granice państwowe, ale także na skutek trudnych warunków przyrodniczych, ¹
- zachowanie i ochrona bogatego dziedzictwa przyrodniczego na tym obszarze, poprzez dalsze działania na rzecz zmniejszenia zanieczyszczenia środowiska, które będzie odczuwalne po obu stronach granicy,
- wspólne lub skoordynowane plany i programy dla rozwoju infrastruktury w regionie przygranicznym.

Tematy, które będą realizowane w ramach tego Priorytetu zostaną szczegółowo opisane w dokumencie uzupełniającym.

TEMAT 1: INFRASTRUKTURA KOMUNIKACYJNA I TRANSPORTOWA

Zgodnie z opisem sytuacji społeczno-gospodarczej, pogranicze polsko-słowackie wymaga wybudowania nowej oraz modernizacji i rozbudowy istniejącej infrastruktury komunikacyjnej, przede wszystkim połączeń drogowych i kolejowych. Ze względu na ograniczone zasoby, program nie obejmuje dużych inwestycji. Promowane będą działania na mniejszą skalę, dążące głównie do poprawy bezpośrednich połączeń między słowacką i polską stroną obszaru pogranicza lub do poprawy dostępności konkretnego terenu do celów gospodarczych i turystycznych. Ponadto należy przygotować wspólne plany i programy na rzecz rozwoju infrastruktury transportowej i komunikacyjnej, aby stworzyć spójny system transgraniczny. Można promować nowe rozwiązania w dziedzinie transportu multimodalnego. Przygotowywane będą także stosowne studia lub koncepcje dotyczące większych inwestycji infrastrukturalnych o znaczeniu transgranicznym, w tym związane z połączeniami z istniejącymi i planowanymi korytarzami transportowymi oraz połączeniami do korytarzy ciągów transportowych o znaczeniu lokalnym i transgranicznym. Dopuszczone w tym działaniu będą również działania związane z bezpieczeństwem w szerokim znaczeniu, szczególnie bezpieczeństwem drogowym – współpraca służb porządku publicznego. Duże inwestycje mogą być realizowane w ramach innych krajowych lub międzynarodowych programów rozwoju infrastruktury.

Ważnym elementem inwestycji realizowanych w ramach tego działania powinny być działania zmierzające do rozbudowy sieci telekomunikacyjnych oraz służące rozwojowi społeczeństwa informacyjnego, z uwzględnieniem nowoczesnych rozwiązań komunikacyjnych (internet).

TEMAT 2: INFRASTRUKTURA OCHRONY ŚRODOWISKA

W wielu przypadkach sytuacja w zakresie ochrony środowiska naturalnego wymaga poprawy i dlatego też realizacja projektów o znaczeniu transgranicznym może być bardzo korzystna. Jednostki odpowiedzialne za wdrażanie działań wpływających na infrastrukturę ochrony środowiska powinny bezwzględnie chronić obszary sieci „NATURA 2000” wyznaczone w państwach członkowskich Unii Europejskiej. Władze lokalne po obu stronach granicy oczekują współpracy m.in. w dziedzinie oczyszczania ścieków i utylizacji odpadów. Jednak ze względu na wysokie koszty dużych inwestycji w infrastrukturę ochrony środowiska, niemożliwe jest ich

finansowanie w ramach tego programu. Niemniej jednak w ramach programu może być wspierane wspólne planowanie i opracowywanie programów umożliwiających realizację dużych inwestycji o znaczeniu transgranicznym. Wsparcie mogą także uzyskać niewielkie projekty inwestycyjne w zakresie ochrony środowiska. Dotyczy to zwłaszcza projektów gospodarki wodno-kanalizacyjnej, oczyszczania ścieków, segregacji i utylizacji odpadów, zanieczyszczenia powietrza i wody oraz zapobiegania powodziom. W dziedzinie gospodarki odpadami promowane będą przedsięwzięcia likwidujące problem bezprawnych wysypisk śmieci oraz rozwiązania umożliwiające ponowne wykorzystanie lub nieszkodliwe dla środowiska usunięcie śmieci, a także rozwiązania dotyczące ograniczenia negatywnego oddziaływania na środowisko hałasu i promieniowania elektromagnetycznego.

Niezmiernie istotnym elementem transgranicznego systemu ochrony środowiska jest zabezpieczenie przed katastrofami naturalnymi, w szczególności infrastruktura przeciwpowodziowa, która jest niedostatecznie rozwinięta. Braki w zabezpieczeniach przeciwpowodziowych w całym regionie mogą stać się przyczyną klęski żywiołowej dotyczącej obszarów po obu stronach granicy polsko - słowackiej. Przy planowaniu nowych lub odnawianiu istniejących elementów systemu przeciwpowodziowego (np. zbiorników wodnych), należy także uwzględnić ich ewentualne ekonomiczne zastosowanie.

Temat ten jest również ukierunkowany na promowanie odnawialnych źródeł energii, racjonalizację wykorzystania dostępnych zasobów przyrodniczych, zmniejszając dzięki temu szkodliwe oddziaływanie działalności człowieka na środowisko.

PRIORYTET 2. ROZWÓJ SPOŁECZNO – GOSPODARCZY

Z jednej strony tereny przy granicy polsko-słowackiej wykazują mniejszą dynamikę w zakresie tempa zmian społeczno-ekonomicznych i odnotowuje się na nich wysoki poziom bezrobocia, a z drugiej strony mają one znaczny potencjał przyrodniczy i kulturowy, oferując dobre warunki dla rozwoju sektora usług turystycznych. Projekty realizowane w ramach tego Priorytetu mają przyczynić się do wykorzystania tego potencjału oraz do rozwoju społeczno-gospodarczego regionu. Wyodrębniono tutaj trzy tematy, które skupiają się na rozwoju turystyki, edukacji, ochronie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego oraz tworzeniu sieci współpracy łączących partnerów polskich i słowackich.

Aby poprawić trudną sytuację na rynku pracy, należy podjąć specjalne działania. Współpraca transgraniczna może doprowadzić do skuteczniejszego wykorzystania zasobów ludzkich. Umożliwia stworzenie nowych miejsc pracy, głównie w sektorze MŚP, zwłaszcza w turystyce. Jednakże warunkiem powstania nowych firm jest osiągnięcie pewnego poziomu przedsiębiorczości, który umożliwi wykorzystanie wewnętrznego potencjału (w tym także w zakresie rzemiosłnictwa i tradycji rzemieślniczych /zawody ginące i niszowe/, wykorzystania naturalnych metod w rolnictwie lub dobrych warunków do rozwoju handlu). W tej kwestii owocna może się okazać wymiana informacji i wiedzy między polskimi i słowackimi partnerami. W tym celu należy także promować współpracę pomiędzy instytucjami otoczenia biznesu, cechami, zrzeszeniami, kongregacjami, ośrodkami badawczymi, szkołami i innymi organizacjami samorządu gospodarczego, w tym przede wszystkim turystycznego. Ich współpraca przyczyni się do skuteczniejszego wykorzystania zasobów ludzkich i wzrostu przedsiębiorczości.

Rozwój gospodarczy obszarów przy granicy polsko-słowackiej wiąże się z bogatym dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym. Zakres współpracy transgranicznej

związany z ochroną dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego jest bardzo szeroki, zwłaszcza w połączeniu z promowaniem turystyki.

Oczekiwane przykładowe skutki to:

- wzmocnienie potencjału turystycznego regionu transgranicznego,
- podniesienie kwalifikacji mieszkańców pogranicza oraz wzmocnienie miejscowych MŚP poprzez rozwój współpracy między instytucjami edukacyjnymi, organizacjami, zrzeszeniami gospodarczymi, w tym turystycznymi,
- tworzenie sieci współpracy w dziedzinie rozwoju turystyki, kultury i dziedzictwa przyrodniczego,
- zwiększenie atrakcyjności turystycznej pogranicza.

Tematy, które będą realizowane w ramach tego Priorytetu, zostaną szczegółowo opisane w dokumencie uzupełniającym

TEMAT 1: ROZWÓJ WSPÓŁPRACY TRANSGRANICZNEJ W ZAKRESIE TURYSTYKI I EDUKACJI

Wspólne przedsięwzięcia realizowane w ramach tego Działania powinny zmierzać w kierunku rozwoju infrastruktury turystycznej. Duży nacisk będzie kładziony na inwestycje związane z rozwijaniem istniejących i potencjalnych uzdrowisk. Poprawa sytuacji w tej dziedzinie pozwoliłaby także na zmniejszenie problemu marginalizacji wynikającej z bezrobocia.

Współpraca w dziedzinie turystyki, sportu i rekreacji może także przynieść korzyści, ponieważ w dłuższym okresie może ona stanowić główny czynnik rozwoju regionu. Należy także w dalszym ciągu zacieśniać relacje między polskimi i słowackimi organizacjami i zrzeszeniami turystycznymi. Kontakty te mogą przyczynić się do promowania przedsiębiorczości.

Należy także zachęcać do nauki języków obcych oraz wymiany informacji i danych w celu rozwoju turystyki transgranicznej. Dodatkowo, współpraca między uzdrowiskami może przyczynić się do rozwoju tego szczególnego sektora turystyki.

Region oferuje obiecujące warunki dla rozwoju eko i agroturystyki. Należy wspierać wysiłki dążące do nawiązania współpracy w tej dziedzinie pomiędzy różnymi ośrodkami lub organizacjami turystycznymi po obu stronach granicy.

Należy także podkreślić znaczenie regionalnych produktów turystycznych na obszarze pogranicza i wzmocnić ich promocję oraz ochronę, a także wesprzeć działania ukierunkowane na wzrost bezpieczeństwa turystów wypoczywających, czy uprawiających sport na przykład w terenach górskich.

TEMAT 2: OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I PRZYRODNICZEGO

Polsko-słowackie pogranicze jest terenem znanym ze swojego bogatego dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego. Wykorzystując ten fakt i jednocześnie przyczyniając się do ochrony tych zasobów, wspierane będą przedsięwzięcia służące tworzeniu sieci tematycznych łączących miejsca o podobnych cechach i mających na celu rozwój nowej oferty i produktów turystycznych (np. drewniane kościoły lub szlaki gotyckie). Istotne jest tutaj wsparcie oraz tworzenie nowych produktów turystycznych,

wykorzystujących walory kulturowe oraz przyrodnicze pogranicza. Dzięki działaniom transgranicznym tereny o takich walorach mogą być skuteczniej promowane poza granicami Polski i Słowacji. Aby zachować dziedzictwo kulturowe regionu, należy przygotować wspólne projekty pozwalające społecznościom lokalnym na zachowanie swojej tożsamości poprzez na przykład zintegrowane produkty kulturowe i turystyczne. Istotne jest tutaj wsparcie działań, także w zakresie infrastruktury, instytucji kultury obu stron pogranicza oraz inicjowanie powstawania domów współpracy i wymiany kulturalnej. Należy także zadbać o należyłą ochronę obiektów dziedzictwa kulturowego (opieka i ochrona zabytków) oraz dziedzictwa przyrodniczego (pomniki przyrody, miejsca chronione). Promowane winny być działania udostępniające wskazane walory przy jednoczesnej ochronie ich wartości zabytkowej czy przyrodniczej.

Należy podjąć wspólne działania mające na celu ochronę różnych gatunków roślin i zwierząt. Przygotowane zostaną wspólne programy ochrony przyrody oraz dziedzictwa kulturowego i historycznego na różnych poziomach.

Temat winien być realizowany poprzez rozwój współpracy między instytucjami kultury, oświatowymi, badawczymi i instytucjami ochrony środowiska.

TEMAT 3: PROJEKTY SIECIOWE

Działania podejmowane w ramach tego tematu będą miały formę sieci współpracy nawiązywanej pomiędzy współpracującymi ze sobą instytucjami, zarówno po stronie polskiej, jak i słowackiej. Sieci te będą konkretyzacją dotychczasowej współpracy instytucji, która nierzadko prowadzona jest od dłuższego czasu, jednak formalnie nie istniały dotychczas instrumenty finansowe wspierające kooperację w takiej formie. Sieci zawiązywane w ramach tego tematu będą sieciami tematycznymi, które dotyczyć będą m.in. współpracy gospodarczej, edukacyjnej, kulturalnej, a także współpracy dotyczącej bezpieczeństwa po obu stronach granicy. Sieci umożliwiły będą wymianę informacji, lepszą współpracę i tworzenie nowych instytucjonalnych struktur współpracy transgranicznej. Rezultatem podejmowanych działań powinno być tworzenie nowych rozwiązań, strategii i polityk.

W ramach tego tematu możliwe będzie podejmowanie działań „miękkich” (np. organizacja spotkań, grup roboczych, szkoleń), jak również przeprowadzanie małych okołoinstytucjonalnych inwestycji infrastrukturalnych, które powiązane będą z tworzeniem, bądź udoskonalaniem istniejącej sieci. Tworzone sieci będzie charakteryzowała elastyczność i zdolność do powiększania się w ramach rozszerzania zakresu tematycznego sieci.

Do sieci przystępować będą mogły organy administracji regionalnej i samorządowej, uczelnie wyższe, służby ratownicze, organizacje społeczno-zawodowe, organizacje zrzeszające przedsiębiorców, organizacje pozarządowe i inne uprawnione podmioty zainteresowane współpracą w ramach sieci.

Sieć mogą zawiązać co najmniej trzy podmioty (w tym jeden partner zagraniczny), z których jeden będzie partnerem wiodącym odpowiedzialnym za zarządzanie projektem oraz realizowaną w jego ramach siecią współpracy.

Tematem 3 „Projekty sieciowe” zarządzać będą po stronie polskiej Euroregiony: Karpacki, Beskidy oraz Tatry.

PRIORYTET 3: WSPARCIE INICJATYW LOKALNYCH (MIKROPROJEKTY)

W ramach tego priorytetu wdrażane będą małe projekty typu „ludzie dla ludzi”. Instrument ten będzie kontynuacją „Wspólnego Funduszu Małych Projektów” istniejącego w ramach polsko-słowackiego programu PHARE CBC oraz wyodrębnionego Działania w ramach Programu Interreg IIIA Polska – Republika Słowacka 2004-2006. Ogólnym celem wspierania inicjatyw lokalnych jest rozwój i intensyfikacja współpracy między społecznościami po obu stronach granicy, mająca w perspektywie wspólną poprawę sytuacji w dziedzinie kultury i oświaty oraz w sferze społecznej i gospodarczej. Bliska współpraca między ludźmi zamieszkującymi obszar pogranicza (np. wymiany kulturowe i sportowe, współpraca między lokalnymi instytucjami kulturalnymi i oświatowymi) pogłębia stosunki dobrosąsiedzkie. Przedsięwzięcia objęte tym priorytetem (np. organizacja konferencji i wystaw, opracowanie studiów i publikacji) zachęcą instytucje lokalne oraz obywateli do zaangażowania się we wspólne inicjatywy. Dofinansowanie małych inicjatyw lokalnych może stworzyć fundament dla większych wspólnych projektów transgranicznych. Podczas wdrażania tego priorytetu możliwa będzie realizacja niewielkich inwestycji infrastrukturalnych powiązanych z przedsięwzięciami o charakterze „miękkim”.

Po stronie polskiej priorytetem 3 zarządzać będą Euroregiony: Karpacki, Beskidy oraz Tatry, natomiast po stronie słowackiej Wyższe Jednostki Terytorialne (z wykorzystaniem Agencji Rozwoju Regionalnego). Będą one przyznawać fundusze dla inicjatyw lokalnych (mikroprojektów) na podstawie decyzji podjętych przed Podkomitet Sterujący ds. mikroprojektów.

Inicjatywy lokalne, wspierane w ramach tego Priorytetu, przyczynią się do wzmocnienia relacji społecznych i gospodarczych między mieszkańcami terenów pogranicza. Poprzez realizację małych projektów, społeczności lokalne będą miały szansę znalezienia wspólnych rozwiązań istniejących problemów. Współpraca zainicjowana w czasie realizacji inicjatyw lokalnych może w przyszłości rozwinąć się przybierając postać dużych projektów.

Działania, które będą realizowane w ramach tego Priorytetu, zostaną szczegółowo opisane w dokumencie uzupełniającym.

PRIORYTET 4. POMOC TECHNICZNA

Pomoc techniczna (PT) zostanie wykorzystana do zapewnienia skutecznego, efektywnego i przejrzystego zarządzania programem oraz jego sprawnego funkcjonowania. PT dotyczy zarządzania, wdrażania, monitorowania i kontroli wydatków, jak również innych kosztów, jak np. studiów, akcji informacyjnych, ocen, ewaluacji itp. Należy także uwzględnić działania związane z przygotowaniem programu na następny okres - dot. nowej perspektywy finansowej.

Priorytet ten obejmuje stworzenie i finansowanie wydatków Instytucji Zarządzającej, Instytucji Certyfikującej, Audytorowej oraz Wspólnego Sekretariatu Technicznego. Ponadto może obejmować także koszty funkcjonowania punktów kontaktowych na Słowacji, w tym koszty organizacji spotkań roboczych oraz koszty funkcjonowania instytucji uczestniczących we wdrażaniu inicjatyw lokalnych (instrument dla projektów sieciowych oraz mikroprojektów). Niezbędne jest ujęcie kosztów związanych z przygotowaniem programu na następny okres - dot. nowej perspektywy finansowej.

W ramach tego priorytetu wspierane będą także koszty promocji programu oraz jego oceny i ewaluacji. Przygotowany zostanie plan działań w zakresie komunikacji obejmujący wiele seminariów i kampanii informacyjnych. Będzie się zachęcać do wymiany informacji na temat różnych propozycji projektowych. Można także podejmować działania mające na celu pomoc dla beneficjentów przy tworzeniu koncepcji projektu i przy poszukiwaniu partnerów. Należy promować wykorzystanie technik informacyjnych (Internetu) oraz na bieżąco wspierać działania promocyjne i informacyjne regionalnych punktów kontaktowych.

6. Strategie wspólnotowe oraz priorytety programu operacyjnego

Do uzupełnienia

6.1. Priorytety i strategiczne rozporządzenia wspólnotowe odnośnie spójności, Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia Republiki Słowacji i Polski

6.2. Wskaźniki oddziaływania

6.3. Wskaźniki rezultatu

7. Plan finansowy

Do uzupełnienia

7.1. Roczny plan finansowy

7.2. Udział wspólnotowy i partnerów krajowych, wysokość wsparcia z ERDF

8. Informacja o komplementarności z działaniami finansowanymi z EAFRDE i EFF

Do uzupełnienia

9. System wdrażania

9.1. Zarządzanie – Instytucja Zarządzająca, Instytucja Certyfikująca, Instytucja Audytowa, Wspólny Sekretariat Techniczny, Komitet *Monitorujący*

- określenie jednostek spełniających ww. funkcje – do uzupełnienia

9.1.1. Instytucja Zarządzająca

Zgodnie z art. 59 Rozporządzenia Rady ustanawiającego przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego i Funduszu Spójności oraz z art.14 i 15 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) Instytucja Zarządzająca będzie pełnić następujące funkcje:

- zarządzanie programem operacyjnym i jego realizacja zgodnie z zasadą należytego zarządzania finansami;
- dostosowanie i wdrażanie Dokumentu Uzupełniającego;
- reprezentowanie programu przed Komisją Europejską;
- zapewnienie zgodności programu operacyjnego i Dokumentu Uzupełniającego z zasadami wspólnotowymi i krajowymi;
- zapewnianie wyboru działań objętych finansowaniem zgodnie z kryteriami opisanymi w programie operacyjnym oraz ich zgodności ze stosowanymi zasadami wspólnotowymi i krajowymi;
- zapewnienie poprawności projektów finansowanych w ramach programu, w szczególności poprzez utworzenie wewnętrznego systemu kontroli oraz reagowanie na wnioski o działania korygujące;
- zapewnienie kwalifikowalności działań finansowych objętych programem;
- weryfikacja wykonania współfinansowanych działań oraz faktu rzeczywistego poniesienia wydatków zgłoszonych przez beneficjentów oraz potwierdzenie ich zgodności z przepisami wspólnotowymi i krajowymi;
- wywiązywanie się z zobowiązań dotyczących informacji i promocji;
- kierowanie pracą Komitetu Monitorującego i dostarczanie mu dokumentacji wymaganej do celów sprawowania monitoringu jakości realizacji programu operacyjnego w świetle jego szczegółowych celów;
- sporządzanie oraz przedstawianie Komisji sprawozdań rocznych i końcowych z wykonania, po ich zatwierdzeniu przez Komitet Monitorujący;
- zapewnianie istnienia systemu rejestracji i przechowywania zapisów księgowych w formie elektronicznej dotyczących każdego działania w ramach programu operacyjnego oraz gromadzenia danych na temat realizacji, niezbędnych do celów zarządzania finansowego, monitoringu, weryfikacji, audytów i oceny;
- zapewnianie posiadania przez beneficjentów i inne podmioty uczestniczące w realizacji działań oddzielnego systemu księgowego lub odpowiedniego kodu księgowego dla wszystkich transakcji związanych z danym działaniem, bez uszczerbku dla krajowych przepisów księgowych;
- ustanawianie procedur dla zapewnienia, że wszystkie dokumenty dotyczące wydatków i audytów, niezbędne do zapewnienia właściwej ścieżki audytu, są przechowywane zgodnie z wymogami Wspólnoty;

- zapewnianie otrzymywania przez Instytucję Certyfikującą wszystkich niezbędnych informacji o procedurach i weryfikacjach prowadzonych w związku z wydatkami, dla potrzeb poświadczania;

- utworzenie Wspólnego Sekretariatu Technicznego.

9.1.2. Instytucja Certyfikująca

Zgodnie z art. 60 Rozporządzenia Rady ustanawiającego przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego i Funduszu Spójności oraz z art.14 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) Instytucja Certyfikująca będzie pełnić następujące funkcje:

- sporządzanie i składanie Komisji poświadczonych zestawień wydatków i wniosków o płatność;

- poświadczanie, że:

- zestawienie wydatków jest dokładne, opracowane przy pomocy rzetelnych systemów księgowych i oparte na weryfikowalnych dokumentach uzupełniających;
- zgłaszane wydatki są zgodne ze stosownymi zasadami wspólnotowymi i krajowymi oraz że zostały poniesione w związku z działaniami objętymi finansowaniem stosownie do kryteriów mających zastosowanie do danego programu i zgodnych z zasadami wspólnotowymi i krajowymi;

- zapewnianie, do celów certyfikacji, że otrzymała od instytucji zarządzającej odpowiednie informacje odnośnie do procedur i weryfikacji prowadzonych w związku z wydatkami ujętymi w zestawieniach wydatków;

- uwzględnianie, do celów certyfikacji, wyników całości audytów przeprowadzanych przez Instytucję Audytową lub na jej odpowiedzialność;

- prowadzenie w formie elektronicznej zapisów księgowych dotyczących wydatków zgłaszanych Komisji;

- prowadzenie rejestru kwot podlegających windykacji i kwot wycofanych po anulowaniu całości lub części wkładu finansowego przeznaczonego na dane działanie. Odzyskane w wyniku windykacji kwoty są zwracane do budżetu ogólnego Unii Europejskiej przed zamknięciem programu operacyjnego poprzez potrącenie ich z następnego zestawienia wydatków.

9.1.3. Instytucja Audytowa

Zgodnie z art. 61 Rozporządzenia Rady ustanawiającego przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego i Funduszu Spójności oraz z art.14 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) Instytucja Audytowa będzie pełnić następujące funkcje:

- zapewnianie prowadzenia audytów w celu weryfikacji skutecznego funkcjonowania systemu zarządzania i kontroli programu operacyjnego;

- zapewnianie prowadzenia audytów działań na podstawie stosownej próby w celu weryfikacji zgłaszanych wydatków;

- przedstawianie Komisji, w terminie dziewięciu miesięcy od daty zatwierdzenia programu operacyjnego, strategii audytu obejmującej podmioty

dokonywanie audytów, o których mowa powyżej, metodologię do zastosowania, metody doboru próbek danych dla potrzeb audytu działań oraz indykatywny plan audytu, w celu zapewnienia skontrolowania głównych podmiotów oraz równomiernego rozkładu audytów w całym okresie programowania;

- do 31 grudnia każdego roku, w latach 2008–2015:

- przedstawianie Komisji rocznego sprawozdania z kontroli zawierającego wyniki audytów przeprowadzonych w okresie minionych 12 miesięcy zakończonym 30 czerwca danego roku zgodnie ze strategią audytu dla programu operacyjnego oraz informowanie o wszelkich brakach wykrytych w systemach zarządzania i kontroli danego programu. Pierwsze sprawozdanie, które należy złożyć do 31 grudnia 2008 r. obejmuje okres od 1 stycznia 2007 r. do 30 czerwca 2008 r. Informacje dotyczące audytów przeprowadzonych po 1 lipca 2015 r. zostaną włączone do końcowego sprawozdania z kontroli będącego uzupełnieniem deklaracji zamknięcia, o której mowa poniżej;
- wydawanie opinii, na podstawie kontroli i audytów przeprowadzonych na odpowiedzialność Instytucji Audytowej, w kwestii tego, czy system zarządzania i kontroli działa wydajnie, dając racjonalną pewność, że zestawienia wydatków przedstawione Komisji są prawidłowe, dając tym samym racjonalną pewność, że operacje leżące u ich podstaw są legalne i prawidłowe;
- przedstawianie, w stosownych przypadkach, deklaracji częściowego zamknięcia zawierającej ocenę legalności i prawidłowości danych wydatków.

- przedłożenie Komisji, nie później niż 31 marca 2017 r., deklaracji zamknięcia zawierającej ocenę zasadności wniosku o wypłatę salda końcowego oraz legalności i prawidłowości leżących u podstaw działań operacji objętych końcowym zestawieniem wydatków, do której dołącza się końcowe sprawozdanie z kontroli.

Instytucja Audytowa zapewnia, że czynności audytowe uwzględniają uznane w skali międzynarodowej standardy audytu.

Jeżeli audyty i kontrole są prowadzone przez inny podmiot niż Instytucja Audytowa zapewnia wspomnianym podmiotom niezbędną niezależność funkcjonalną.

9.1.4. Wspólny Sekretariat Techniczny

Zgodnie z art.14 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) Wspólny Sekretariat Techniczny będzie pełnił następujące funkcje:

- wspomaganie Instytucji Zarządzającej i Komitetu Monitorującego oraz w stosownych przypadkach, Instytucji Audytowej w realizacji ich zadań;

9.1.5. Komitet Monitorujący

Zgodnie z art. 64 Rozporządzenia Rady ustanawiającego przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego i Funduszu Spójności oraz z art. 19 Rozporządzenia Parlamentu

Europejskiego i Rady w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) Komitet Monitorujący będzie pełnić następujące funkcje:

- wybór projektów do dofinansowania ze środków EFRR
- analizowanie i zatwierdzanie kryteriów wyboru finansowanych działań w terminie sześciu miesięcy od zatwierdzenia programu operacyjnego i zatwierdzanie wszelkich zmian tych kryteriów zgodnie z potrzebami programowania;
- okresowe kontrolowanie postępu w realizacji konkretnych celów programu operacyjnego na podstawie dokumentów przedkładanych przez Instytucję Zarządzającą;
- analizowanie wyników realizacji, w szczególności osiągnięcia celów określonych dla każdej osi priorytetowej;
- analizowanie i zatwierdzanie rocznych oraz końcowych sprawozdań z wykonania programu;
- KM jest informowany o treści rocznego sprawozdania z kontroli lub jego części odnoszącej się do danego programu operacyjnego i o wszelkich istotnych uwagach, jakie Komisja może przedstawić po przeanalizowaniu sprawozdania lub jego części;
- KM może występować do Instytucji Zarządzającej z wnioskiem o wszelkiego rodzaju zmiany lub analizy programu operacyjnego mogące przyczynić się do realizacji celów funduszy lub do poprawy zarządzania programem, w tym zarządzania jego finansami;
- analizowanie i zatwierdzanie wszelkich wniosków dotyczących zmian treści decyzji Komisji w sprawie wkładu funduszy.

9.2. System monitoringu i ewaluacji

Do uzupełnienia

9.3. Zarządzanie finansowe, koszty kwalifikowalne

Do uzupełnienia

9.4. Procedura aplikacyjna, oceny i wdrażania projektów

Do uzupełnienia

9.5. Strategia komunikacyjna i informacyjna

Do uzupełnienia

9.6. Dane informatyczne i procedury wymiany danych komputerowych pomiędzy państwami członkowskimi i Komisją Europejską

Do uzupełnienia